

ΤΑΓΜΑΤΑΡΧΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Β. ΒΕΛΙΣΣΑΡΙΟΥ

ΤΑΓΜΑΤΑΡΧΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ Β. ΒΕΛΙΣΣΑΡΙΟΥ

ΙΩΑΝΝΗΣ Β. ΒΕΛΙΣΣΑΡΙΟΥ

ΞΕΝΟΦΩΝ Ν. ΚΑΡΑΠΑΣ

**ΤΑΓΜΑΤΑΡΧΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ Β. ΒΕΛΙΣΣΑΡΙΟΥ**

*Αφιερώνεται στους Ευέλπιδες
που φοιτούν
στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων
το ακαδημαϊκό έτος 2012-2013*

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Αυτή η έκδοση της βιογραφίας του Ταγματάρχη Ιωάννη Β. Βελισσαρίου είναι η τρίτη κατά σειρά. Οι δύο άλλες που προηγήθηκαν ήταν το 1988 και 1992 και την επιμέλεια της έκδοσής τους την είχε αναλάβει ο Μορφωτικός και Εκπολιτιστικός Σύλλογος Κύμης, η Κύμη της Εύβοιας είναι ο τόπος καταγωγής του Ιωάννη Βελισσαρίου.

Σκοπός των εκδόσεων εκείνων, όπως αναφέρω στον πρόλογο τους, ήταν ... «.. να συνδέσω την μορφή του Βελισσαρίου με τους νεότερους Κυμαίους, οι οποίοι θα έχουν την ευκαιρία να γνωρίσουν σε γενικές γραμμές την προσωπικότητά του, τη δράση του στους Ελληνικούς Απελευθερωτικούς Πολέμους 1912-1913 και τον ηρωικό θάνατό του στο ύψωμα 1.378 της Άνω Τζουμαγιάς στις 13 Ιουλίου 1913».

Η τρίτη αυτή έκδοση έχει επετειακό χαρακτήρα, γιατί συμπίπτει με την συμπλήρωση εκατό χρόνων από τους Ελληνικούς Απελευθερωτικούς Πολέμους του 1912 - 1913 και τον ηρωικό θάνατο του Ταγματάρχη Ιωάννη Β. Βελισσαρίου.

Με αυτά τα δεδομένα, έκρινα σκόπιμο να διαμορφώσω σε ορισμένα σημεία το ταυτόσημο κείμενο των δύο προηγούμενων εκδόσεων, για να μπορούν να ενσωματωθούν στην βιογραφία του Βελισσαρίου οι απαραίτητες πηγές και παραπομπές.

Έτσι από απλή βιογραφία χωρίς παραπομπές που ήταν στις δυο προηγούμενες εκδόσεις, η τρίτη έκδοση μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ως εργαλείο δουλειάς, ιδιαίτερα από τους αξιωματικούς του Στρατού, που πιθανόν, να έχουν ενδιαφέρον να ασχοληθούν περισσότερο εμπεριστατωμένα, με το «στρατιωτικό ηγετικό φαινόμενον» Βελισσαρίου.

Ξ.Ν.Κ.

Κύμη 13 Ιουλίου 2013

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πέρασαν εκατό χρόνια από τον ηρωικό θάνατο του Ταγματάρχη Ιωάννη Βελισσαρίου, που έπεσε ένδοξα στο θρυλικό ύψωμα 1.378, της Άνω Τσουμαγιάς, στις 13 Ιουλίου 1913. Ο Βελισσαρίου ζει πάντα στις ψυχές των Ελλήνων, ως η προσωποποίηση της γενναιότητας, της ανδρείας, της αφάνταστης τόλμης, της πολύπλευρης μόρφωσης και της αγάπης του προς την Πατρίδα, που φθάνει μέχρι την αυτοθυσία. Σ' αυτόν επιφύλασσε η μοίρα ως επικεφαλής των «ημίθεων» ευζώνων του - κατά τη γνώμη επιζώντων συμπολεμιστών του - να συνδέσει τα ενδοξότερα κατορθώματα των απελευθερωτικών πολέμων 1912-1913 με τη φυσιογνωμία του, έτσι ώστε η προτομή του να επισκιάζει όπου και αν έχει στηθεί και αυτούς ακόμα τους ανωτέρους του σε βαθμό.

Ως ασύγκριτος Ολυμπιονίκης των νεότερων εθνικών αγώνων, εξορμά από την Ελασσόνα και το Σαραντάπορο, εισέρχεται στη Θεσσαλονίκη, αναδιπλώνεται στην Ήπειρο σαν αστραπή και γίνεται ο ελευθερωτής των Ιωαννίνων. Επανέρχεται στη Μακεδονία και στον Λαχανά και προκαλεί τρομερή ήττα στους Βουλγάρους, με αποτέλεσμα την άτακτη φυγή τους. Ανέρχεται στο Μπέλες, διέρχεται το Στρυμόνα και στήνει πάνω στο ανδροκτόνο ύψωμα 1.378 του όρους Αρισβάνιτσα στη Νότια Βουλγαρία, το αιώνιο τρόπαιο της ελληνικής δόξας θωρώντας τη Σόφια.

Νικητής θάνατος, τάφηκε εκεί στους πρόποδες του όρους Αρισβάνιτσα, μαζί με τις εκατόμβες των τσολιάδων του, γιατί ήταν αδύνατον αυτός να ζήσει χωρίς τους γενναίους συμπολεμιστές του. Ευτυχής, γιατί δεν είδε την κατοπινή περίοδο των πολύπλοκων φάσεων της εθνικής ζωής, του διχασμού και των χαμένων πατρίδων. Έτσι παρέμεινε ίνδαλμα και ενσαρκωτής του τέλειου ήρωα, γιατί όταν όλες οι μικρότητες τείνουν προς την αφάνεια και εξαφανίζονται από την δίνη των εφήμερων γεγονότων, τότε μόνο οι αξίες μένουν αθάνατες και με τη λάμψη τους οδηγούν τους απόγονους.

Ο Βελισσαρίου ήταν το απαράμιλλο πρότυπο του Έλληνα αξιωματικού, στον οποίον η μοίρα επεφύλασσε τις πλέον ένδοξες στιγμές του εθνικού μεγαλείου. Μάλλον μπορούμε να πού-

με, ότι οι μεγάλες στιγμές των πεπρωμένων του Έθνους, είναι της μοίρας γραπτό να γεννούν και τις μεγάλες φυσιογνωμίες για τις στιγμές αυτές. Ένας τέτοιος της μοίρας προνομιούχος ήταν και ο Ταγματάρχης Ιωάννης Βελισσαρίου. Προς τη λάμψη αυτή της προσωπικότητας του Βελισσαρίου στρεφόμεστε και εμείς σήμερα, εκατό ακριβώς χρόνια μετά, για να επανασυνδέσουμε το παρόν με το ένδοξο παρελθόν, έτσι ώστε να ξαναβαπτιστούμε στα νάματα των εθνικών ρείθρων του «πολυχέυμονος ποταμού», που παρέσυρε τα πάντα, από τον ανώτατο άρχοντα μέχρι και τον τελευταίο στρατιώτη.

Παρά ταύτα όμως, είναι αξιοσημείωτο ότι όταν ο στρατηλάτης Βασιλιάς έμαθε το θάνατο του Ταγματάρχη Βελισσαρίου συγκλονίστηκε - ενώ ήταν ένας επιπλέον στις τόσες εκατόβ-μες ηρώων αξιωματικών, υπαξιωματικών και στρατιωτών- και στρεφόμενος στους επιτελείς του λέγει: «Είναι της μοίρας γραπτό τέτοιοι ήρωες να μην ζουν πολύ» και παρακάμπτοντας το πρωτόκολλο δεν συλλυπείται την οικογένεια του, αλλά υποκλινόμενος του αποδίδει στρατιωτικό χαιρετισμό. «Χαιρετίζω τον ήρωα των ηρώων» είναι το τηλεγράφημα προς τη γυναίκα του Βελισσαρίου για το θάνατό του. Το συλλυπητήριο τηλεγράφημα του Αρχιστράτηγου Βασιλιά αρχηγού του κράτους ήταν μοναδικό.

Δεν ήταν αξιωματικός της Σχολής Ευελπίδων, αλλά ως υπαξιωματικός, μετά από εισαγωγικές εξετάσεις, εισήλθε στην Σχολή Υπαξιωματικών, από όπου αποφοίτησε με τον βαθμό του Ανθυπολοχαγού του Πεζικού. Επίσης δεν είχε σπουδάσει σε Ανώτερες Σχολές Πολέμου του εξωτερικού. Απέκτησε σπάνια μόρφωση μόνος. Αυτοδίδακτος, γνώριζε καλά γαλλικά, αγγλικά, γερμανικά, ρωσικά και όλες τις βαλκανικές γλώσσες. Μετέφρασε από την γερμανική γλώσσα το διαχρονικά περισπούδαστο έργο του Carl Von Clausewitz «Περί πολέμου» και το σπουδαίο σύγγραμμα του Πρώσου στρατηγού Colman Von der Goltz «Περί πρωτοβουλίας των υποτεταγμένων αρχηγών», αρχή την οποία εφήρμοσε στην πράξη ο Βελισσαρίου για την άλωση των Ιωαννίνων. Επίσης, μετέφρασε από την γαλλική γλώσσα, το σύγγραμμα «Περί των αρχών του πολέμου» του Γάλλου Στρατάρχη Ferdinand Foch, του οποίου ήταν και προσωπικός φίλος.

Ήταν αξιωματικός που ενσάρκωνε το ιδεώδες του τέλειου ηγήτορα και μέσα από την εις βάθος γνώση της Στρατιωτικής Ιστορίας, επωφελείτο από την πείρα εγνωσμένων στρατιωτικών ηγετών. Ιδιαίτερα σε θέματα τακτικής και μάλιστα σε ελιγμούς «εμμέσου ενεργείας» ή «δευτέρας πλεύνας», όπως την ονόμαζε ο Βελισσαρίου. Σύμφωνα με την εν λόγω τακτική, δίνεις την εντύπωση στον αντίπαλο ότι η κύρια προσπάθειά σου είναι να του επιτίθεται κατά μέτωπο «άμεσα», ενώ ο αντικειμενικό σου σκοπός είναι να τον αιφνιδιάσεις, χρησιμοποιώντας ένα μέρος της δυνάμεώς σου, την εφεδρεία -χωρίς εφεδρεία δεν υπάρχει ιδέα ελιγμού- για να του επιτεθείς από τα πλάγια ή εκ των όπισθεν, «έμμεσα». Με άλλα λόγια, «επιτυγχάνουμε το άμεσον δια του εμμέσου». Πέραν δε τούτων, ο Βελισσαρίου αντλούσε τη στρατιωτική αγωγή και τις αρετές του ηγέτη από μία μυστηριώδη δύναμη της φυλής, αποκαλύπτοντας συγχρόνως τις ανώτερες εξάρσεις του έθνους, που καθοδηγούνται από το αθάνατο πνεύμα της ελληνικής μεγαλουργίας και δόξας.

Όταν ακούγονταν οι καμπάνες των εκκλησιών χαρμόσυνα αναγγέλοντας την κατάληψη και απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης, των Ιωαννίνων και των άλλων περιοχών, τότε ζωγράφοι και ποιητές αποτύπωναν τις διάφορες μάχες, στις οποίες κυριαρχούσε η μορφή του Βελισσαρίου και των τσολιάδων του. Σε ένα από αυτά τα στιγμιότυπα, είχε αφιερωθεί στον Βελισσαρίου και το παρακάτω ποίημα του εθνικού ποιητή Πάνα, που ακολουθούσε τα νικηφόρα στρατεύματα.

«Τόξα και βέλη ετρέμανε στο θεϊκό σου χέρι
όταν την Τροίαν έσειες, των Αχαιών ξεφτέρι.
Του ήλιου το φως έκρύβανε τα μύρια σας κοντάρια,
όταν τον Πέρση έσκίζατε, των Πλαταιών λιοντάρια.
Τουφέκια έβρονταστράφτανε τον χάρο άδελφωμένα,
όταν γκρεμνούσες της Τουρκιάς τον θρόνο, Εικοσιένα.
Μα με λιθάρια, με βουνά, με πέτρες με κοτρώνια
δυο μόνοι έπολεμήσανε, δυο ξακουσμένοι αιώνια.
Σείς ώ Τιτάνες τον παληόν, παλαιβοντας θεών μας
καί συ, ώ Βελισσάριε, Τιτάν των ήμερων μας».

ΚΑΤΑΓΩΓΗ - ΜΟΡΦΩΣΗ ΑΤΥΧΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ 1897

Ο Ιωάννης Βελισσαρίου γεννήθηκε στις 26 Νοεμβρίου 1861 στο Πλοέστι της Ρουμανίας, όπου είχαν μεταναστεύσει από το 1858 για εμπορικούς λόγους οι γονείς του από την Κύμη της Εύβοιας. Έτσι ο Βελισσαρίου πέρασε τα παιδικά και εφηβικά του χρόνια εκεί, όπου στα μέσα του 19^{ου} Αιώνα είχε αναπτυχθεί μια ανθούσα ελληνική κοινότητα κυρίως από Έλληνες εμπορευόμενους στις παραδουνάβιες χώρες, έχοντας δε δική της εκκλησία και σχολεία. Από πολύ νέος άρχισε να διαβάσει διάφορα βιβλία, που είχαν σχέση με την Ελληνική Επανάσταση και εμπνέετο από τα επαναστατικά θούρια του Ρήγα.

Σε ηλικία 16 ετών τελειώνει το τότε γυμνάσιο και προς λύπην των γονέων του οι οποίοι ήθελαν το μονάκριβό τους παιδί να συνεχίσει στην επιτυχημένη πατρική επιχείρηση, εκείνος εγκαταλείπει τη Ρουμανία για να έλθει νέος ακόμα να καταταγεί ως εθελοντής στον Ελληνικό Στρατό και να υπηρετήσει την πατρίδα του όπως έλεγε, επιθυμία βέβαια που δεν έγινε αποδεκτή από την στρατολογική υπηρεσία λόγω του νεαρού της ηλικίας του. Ο Βελισσαρίου τότε αναγκάζεται να καταφύγει στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, όπου εκεί βρίσκεται η οικογένεια της αδελφής της μητέρας του. Μπαίνει σε Γαλλικό Κολέγιο και ασταμάτητα μελετά ιστορικά, αρχαιολογικά και στρατιωτικά έργα. Τα αγαπημένα του βιβλία ήταν η Ιλιάδα, τα έργα του Θουκυδίδη και η βιβλιογραφία για τον Μέγα Αλέξανδρο.

Ο Βελισσαρίου μετά από μία τετραετία αποφοίτησε από το Κολέγιο και επανέρχεται στην Αθήνα, για να εκπληρώσει τον άσβεστο πόθο του να καταταγεί εθελοντής. Συζητώντας στην Κύμη με τους συγγενείς του για τα χρόνια τις Αλεξάνδρειας, τους εξιστορούσε¹ πώς πέρασε εκεί και με πολύ νοσταλγία μιλούσε για την πλούσια και κοσμοπολίτικη ελληνική ομογένεια, η οποία διατηρούσε μέσα σε ένα ζεστό και ανθρώπινο περιβάλλον τις ελληνοχριστιανικές παραδόσεις, παρότι στη περιρρέουσα πολυπολιτισμική κοινωνική ατμόσφαιρα της Αλεξάνδρειας μεταξύ των ξένων τις εποχής εκείνης, επικρατούσε η Γαλλο-Βρετανική κουλτούρα, λόγω των εναλλασσόμενων κατοχικών συγκυριών και επιδράσεων.

Ως εθελοντής έγινε δεκτός στο Τάγμα Πεζικού Μαυρομιχάλη, το οποίο αποτελούσαν ορεσίβιοι εύσωμοι και σκληραγωγημένοι νέοι, επιλεγμένοι ειδικά από τον διοικητή τους. Ο Βελισσαρίου γεμάτος ενθουσιασμό, άρχισε στο στρατό τη σταδιοδρομία του δείχνοντας μεγάλη προθυμία και αντοχή στις σκληρές πεζικές ασκήσεις, τις κακουχίες και τις εξαντλητικές πορείες. Είχε δε διακεκριμένες επιδόσεις στην οπλομαχητική, γεγονός που προκάλεσε την προσοχή του διοικητή του, ο οποίος τον προσέλαβε στην ακολουθία του. Με την ευκαιρία δε αυτή, έγινε και δάσκαλος των γαλλικών του διοικητή του. Μετά τη συμπλήρωση του απαραίτητου χρόνου υπηρεσίας ως εθελοντής, μπαίνει στη Σχολή των Υπαξιωματικών από την οποία αποφοιτά με το βαθμό του Ανθυπολοχαγού του Πεζικού το 1887.

Ήταν εύσωμος, μάλλον ψηλός, με ανοιχτόχρωμο πρόσωπο, ευθυτενής, με αετίσιο και ζωηρό βλέμμα. Είχε πλούσια μαλλιά, με πυκνά φρύδια, που κάλυπταν τα ζωηρά και εκφραστικά γαλανά του μάτια. Διατηρούσε το υπογένειο της εποχής εκείνης, κρατούσε μαστίγιο στο χέρι, φορούσε «υποδήματα εφίππου» με σπιρούνια και ήταν άριστος ιππέας. Στους δε Βαλκανικούς Πολέμους είχε ένα μεγαλόπρεπο μαύρο άλογο και γι' αυτό το λόγω ονομάστηκε από τους ευζώνους του «ο Καβαλάρης του Μαύρου».²

Πνεύμα ανήσυχο που ήθελε να ικανοποιεί κάθε γνώση και μελετηρό, βρισκόταν πάντοτε μεταξύ στρατώνα, βιβλιοθήκης και σπιτιού. Αγνός στο ήθος, σώφρων, ασκητικός, κύριος των κινήσεών του, επιβλητικός, που έκανε εντύπωση σε όλους, προικισμένος με αξιοθαύμαστη φιλομάθεια, εκτός της στρατιωτικής και της πολιτικής ιστορίας, διέθετε σε άριστο βαθμό γνώσεις αρχαιολογίας. Όταν ομάδα Γερμανών αξιωματικών επισκέφθηκε την Αθήνα το 1890, ήταν ο μόνος νεαρός αξιωματικός που γνώριζε γερμανικά και ανέλαβε να τους ξεναγήσει στους αρχαιολογικούς χώρους, όπου τους κατέπληξε με την ευρυμάθειά του, έτσι ώστε, να νομίσουν οι Γερμανοί αξιωματικοί ότι ήταν καθηγητής της Αρχαιολογίας.

Είχε εξαιρετικές διοικητικές ικανότητες. Μελετούσε το χαρακτήρα και την ψυχολογία των υφισταμένων του μακρινά στα

βάθη της ανθρώπινης ψυχής, με ενδιαφέρον, στοργή και αγάπη. Κατακτούσε τις καρδιές των ανδρών του και με το παράδειγμά του τους παρέσυρε προς τη δόξα και το θάνατο. Αγνός, ηθικός, τίμιος, αυστηρός, δίκαιος, ψύχραιμος, με καταπλήτουσα συναισθηματική συγκρότηση, όπου σε κρίσιμες φάσεις των μαχών δεν επηρεάζετο από απατηλά επιφαινόμενα, γενναίος, αφηφούσε τους κινδύνους όταν το απαιτούσαν οι περιστάσεις.

Γνώριζε καλά να προσεγγίζει τις στιγμές αυτές ο Βελισσαρίου, ώστε στις κυριότερες μάχες των απελευθερωτικών πολέμων 1912-1913 να χρησιμοποιεί τη στρατιωτική του μεγαλοφυΐα και το έμπυχο υλικό του, το οποίο αυτός είχε προπαρασκευάσει και διαμορφώσει από τη δύσκαμπτη και δυσδιοίκητη μάζα των ορεσίβιων τσολιάδων του -ήταν οι περισσότεροι απο την περιοχή των Τρικκάλων - στην ενδοξότερη δύναμη του ελληνικού στρατού, έτσι ώστε, να παραμείνει σαν ίνδαλμα ο αθάνατος τσολιάς.

Λένε μετέπειτα κριτικοί για αυτόν: «Δεν ήτο απλώς ένας ηρωικός μαχητής ο Ιωάννης Βελισσαρίου. Την έμφυτον ορμητικότητα του συνεδύαζεν ούτος μέ τήν σωφροσύνην, καί μέ τήν πατρικήν του μέριμναν περί τών υπό τάς διαταγάς του ανδρών. Δέν τούς παρέσυρεν ασκόπως εἰς θυσίας άνευ λόγου. Όταν όμως ή τακτική κατάστασης το επέβαλεν, ετίθετο αυτός ο ίδιος επί κεφαλής και με το παράδειγμα της αταραξίας καί τής περιφρονήσεως τού κινδύνου ηλέκτριζε τους άνδρας του και τούς καθίστα και αυτούς ήρωας.

Ήτο μελετητής τής Ιστορίας και τής τακτικής, είχε δε συγγράψει πολύτιμα στρατιωτικά συγγράμματα. Απετέλε δηλαδή τόν τέλειον τύπον ηγήτηρος, ο οποίος εμπνέει λόγω γνώσεων και πείρας εμπιστοσύνην και σεβασμόν, αλλά και αγάπην εις τους υπ' αυτόν. Ανεδείχθη ούτω ο Ιωάννης Βελισσαρίου ως μία εκ τών μάλλον αντιπροσωπευτικών στρατιωτικών φυσιογνωμιών τής νεωτέρας Ελλάδος, κατά πάντα ανταξία τών αθανάτων προτύπων αρετής τών αρχαίων ημών προγόνων. Το πολεμικόν σύνθημα το οποίον καθιέρωσεν ο Βελισσαρίου, «Ταχύτης, ορμή», ήτο συμφυές μέ τήν ορμητικήν ιδιοσυγκρασίαν, αλλά και απαύγασμα βαθείας μελέτης και ακριβούς γνώσεως τού Εθνικού μας χαρακτήρος και τής πολεμικής τέχνης».³

Ο Βελισσαρίου όπως είδαμε από εθελοντής το 1881 διήλθε

όλες τις βαθμίδες ως υπαξιωματικός, έτσι ώστε, να έχει πλήρη εφαρμογή για αυτόν το αρχαίο ρητό του Σοφού και κυβερνήτη των Αθηνών Σόλωνα «Άρχεσθαι μαθών άρχειν επιστήσει» δηλαδή, όταν και εάν μάθεις να διοικείσαι, θα γίνεις και καλός διοικητής. Έτσι με τον βαθμό του ανθυπολοχαγού λαμβάνει μέρος στον ατυχή πόλεμο του 1897. Κατέχει με διμοιρία ανώνυμο οχύρωμα στη διάβαση της Μελούνας, όπου πολεμά γενναία και δεν υποχωρεί παρά μόνο όταν του στέλνουν γραπτή διαταγή, παραμένει εκεί σχεδόν ένα ολόκληρο 24ωρο, ενώ όλα τα άλλα τμήματα είχαν υποχωρήσει από το απόγευμα τις προηγούμενης. Στη μάχη της Δερβέν-Φούρκας στις 7 Μαΐου 1897, με τη δύναμη του 3ου Λόχου του 1^{ου} Τάγματος του 5ου Συντάγματος καλύπτει την υποχώρηση των ελληνικών τμημάτων. Το Λόχο του Βελισσαρίου ο Τούρκος διοικητής τον υπολογίζει σε πολλαπλάσια δύναμη, μην μπορώντας με μεγαλύτερες στρατιωτικές δυνάμεις να προχωρήσει.

Το 1909 έχει τον βαθμό του Λοχαγού και στις επαναστατικές κινήσεις των αξιωματικών για την αλλαγή του πολιτικού σκηنيού της χώρας, συμμετείχε και ενέκρινε την πολιτική της αλλαγής. Συνετέλεσε δε στην αναίμακτη επικράτηση του κινήματος, γιατί ως άτυπος φρούραρχος του Στρατοπέδου στο Γουδί -είχε επιλεγεί ομόφωνα από την διοικούσα επιτροπή του Στρατιωτικού Συνδέσμου-⁴ ήταν αντίθετος σε κάθε εξτρεμιστική πράξη σε βάρος ανωτέρων αξιωματικών, που πήγε να εκδηλωθεί απο ελάχιστα μέλη του Συνδέσμου, τον οποίο αποτελούσαν κατώτεροι αξιωματικοί υπό την αρχηγία του Συνταγματάρχη Νικόλαου Ζορμπά.

Ο Βελισσαρίου ήδη απο τα μέσα του 1910 έχει τον βαθμό του Ταγματάρχη και λόγω τις άσχημης πολιτικής κατάστασις που επικρατούσε, αποφάσισε να βάλει υπονηφιότητα για πληρεξούσιος βουλευτή στις εκλογές της 9^{ης} Αυγ. 1910⁵, για την διπλή Αναθεωρητική Βουλή στην εκλογική περιφέρεια της Εύβοιας, λόγω της ιδιαίτερης πατρίδας του της Κύμης, για να πολεμήσει τη φαυλοκρατία όπως έλεγε. Αλλά ευθύς και ειλικρινής στους προεκλογικούς του λόγους, δεν υποσχόταν θέσεις και παράνομες παραχωρήσεις, αλλά εφαρμογή του νόμου, κοινωνική δικαιοσύνη και ισοπολιτεία, με αποτέλεσμα να λάβει⁶ μόνο

8.439 ψήφους, όταν ο τελευταίος επιτυχών συγκέντρωσε 9.399. Τελικά δεν θα μάθουμε εάν η πολιτική έχασε έναν άξιο πολιτικό, το βέβαιο όμως είναι, ότι η πατρίδα μας δεν έχασε έναν χαρισμα-
τικό στρατιωτικό ηγέτη τον καιρό που τον είχε ανάγκη.

Ο ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Η Ελλάδα ταπεινωμένη από τον ατυχή Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 και εξουθενωμένη από τις πολιτικές διαμάχες, συνήλθε και ανασυγκροτήθηκε το 1910 κάτω από τη φωτισμένη ηγεσία του Ελευθέριου Βενιζέλου, ο οποίος την προετοίμασε για νέα εξόρμηση, εθνική ανάταση και απελευθέρωση των αλύτρωτων αδελφών της Ηπείρου, Μακεδονίας, Θράκης και των Νησιών. Στον κοινό τούτο πόθο της ελευθερίας των αλύτρωτων αδελφών, συνταυτίστηκαν και οι από βορρά γείτονές μας, έτσι ώστε, να γίνει η Βαλκανική Συμμαχία εναντίον των Τούρκων τον Οκτώβριο του 1912.

Ο Ελληνικός Στρατός κατά την έναρξη του πολέμου δεν υπερέβαινε τις 120.000. Παρά ταύτα η δύναμη αυτή διπλασιάστηκε απο τους Έλληνες του εξωτερικού και μάλιστα από αυτούς της Αμερικής και τους εθελοντές.⁷ Οι πρώτες μάχες εναντίον των Τούρκων άρχισαν στην Ελασσόνα και μετά στα στενά του Σαραντάπορου. Ο Βελισσαρίου τότε ήταν διοικητής του 3^{ου} Τάγματος του 4^{ου} Συντάγματος Πεζικού, του οποίου διοικητής ήταν ο Συνταγματάρχης Ιωάννης Παπακυριαζής, εξ αγχιστείας συγγενής του Βελισσαρίου.

Στη μάχη του Σαραντάπορου, το Τάγμα του Βελισσαρίου ήταν σε εφεδρεία, ενώ τα άλλα δύο Τάγματα είχαν λάβει τη διαταγή της κατά μέτωπον επίθεσης, πλην όμως κατά την επίθεση, χρονοτριβούσαν λόγω της άσχημης τακτικής κατάστασης που επικρατούσε. Έτσι ο Βελισσαρίου αποφασίζει την εξόρμησή του και υπερπηδώντας τα δύο άλλα Τάγματα, παρακάμπτει το δεξιό πλευρό των εχθρικών δυνάμεων ακολουθώντας την αρχή του «εφ' όσον υπάρχει εφεδρεία υπάρχει και ιδέα ελιγμού». Προελαύνοντας, περνάει από δύσβατες περιοχές και βρίσκεται τελικά στα μετόπισθεν των εχθρικών τμημάτων προκαλώντας σύγχυση και τη γενική υποχώρησή τους. Τη μάχη αυτή τη χαρακτήρισε ο Βελισσαρίου «Δευτέραν Πλεύναν», εφαρμόζοντας με άλλα λόγια την τακτική «της εμμέσου ενεργείας».

Βέβαια για την ενέργειά του αυτή κατηγορήθηκε ⁸ άδικα, γιατί δήθεν δεν συνέδραμε στην κατά μέτωπον επίθεση τα δύο

άλλα αδελφά Τάγματα, τα οποία χρονοτριβούνται στην προέλασή τους, υπέστησαν σοβαρές απώλειες από το εχθρικό πυροβολικό, λόγω του ότι το πυροβολικό της Μεραρχίας τους δεν τους πλησίασε για να τους υποστηρίξει. Πέραν δε τούτου, εδέχθησαν σφοδρή επίθεση από δυνάμεις του Τούρκικου πεζικού. Ο Βελισσαρίου εξέφρασε τη λύπη του γι' αυτό, αλλά η άποψη του ήταν «εγώ έκανα την δουλειάν μου, ας κάνουν και οι άλλοι την δική τους»⁹. Ο Βελισσαρίου δεν έκανε τίποτα άλλο από αυτό που είχε πεί ο Μέγας Ναπολέων: «Μη επιτίθεσθε κατά μέτωπο εναντίον θέσεων, των οποίων μπορείτε να επιτύχητε την πτώση με κύκλωση.»¹⁰ Επίσης ο Γερμανός Στρατηγός και συγγραφέας Φον Μπερνάντι λέγει: «...μπορούμε να στοιχηματίσουμε ένα προς εκατό ότι όταν ο εχθρός αντιληφθεί την κύκλωση θα υποχωρήσει.»¹¹ και πράγματι έτσι έγινε, γιατί τα τουρκικά τμήματα αντιλαμβανόμενα την κύκλωση του Βελισσαρίου, υποχώρησαν δίνοντας την ευκαιρία στα δύο άλλα τάγματα του 4^{ου} Συνταγματος να «αναπνεύσουν» και να προελάσουν.

Βέβαια παρά την ευτυχή έκβαση της μάχης, είχε προηγηθεί σοβαρό επεισόδιο¹² μεταξύ των δύο αξιωματικών και συγγενών Παπακυριαζή και Βελισσαρίου, το οποίο λίγο έλειψε να είχε δυσάρεστες συνέπειες. Πρίν την επίθεση, ο Συνταγματάρχης Παπακυριαζής στον ενθουσιασμό του πάνω, ξέχασε να καθορίσει σημείο κατεύθυνσης. Ο Βελισσαρίου τον ρώτησε: «Κύριε Συνταγματάρχα, σημείον κατευθύνσεως;». Ο Παπακυριαζής του απαντά χαριτολογώντας: «Η Κωνσταντινούπολις», νομίζοντας ότι ο Βελισσαρίου θα το αποσιωπούσε. Ο Βελισσαρίου όμως με τη βροντώδη φωνή του, στράφηκε προς τους λοχαγούς του και επανέλαβε τη φράση: «Κύριοι λοχαγοί, σημείον κατευθύνσεως η Κωνσταντινούπολις».

Αυτό θεωρήθηκε ειρωνεία από τον Παπακυριαζή, ο οποίος ευέξαπτος όπως ήταν, παρεκτράπηκε σε βαριές εκφράσεις σε βάρος του Βελισσαρίου, μπροστά σε όλο το 4^ο Σύνταγμα με αποτέλεσμα και αυτός να αντιδράσει με οξύτητα. Τότε ο Παπακυριαζής ξιφούλκησε για να του επιτεθεί -ευτυχώς κάποιοι ψυχραιμοί αξιωματικοί τον συγκράτησαν-, ατάραχος όμως ο Βελισσαρίου του είπε: «Σε ατενίζω ως ο Ζευς από του Ολύμπου», εννοώντας ότι ατάραχος και γαλήνιος με το ολύμπιο βλέμμα του, καθόλου

δε θορυβείται από την ξιφούλκηση του μανιασμένου Συνταγματάρχη του.

Το επεισόδιο αυτό έγινε αφορμή να χωρίσουν οι δύο συγγενείς αξιωματικοί, γιατί ο Βελισσαρίου ζήτησε¹³ από τον επιτελάρχη του Γεν. Στρατηγείου, Αντισυνταγματάρχη Βίκτωρα Δούσμανη να αλλάξει Σύνταγμα. Τελικά ο Δούσμανης του έκανε δεκτό το αίτημα και έτσι ο Βελισσαρίου ανέλαβε διοικητής του 9^{ου} Τάγματος Ευζώνων του 1^{ου} Συντάγματος Ευζώνων, διοικητής του οποίου ήταν ο Αντισυνταγματάρχης Διονύσιος Παπαδόπουλος. Το Σύνταγμα αυτό είχε άλλα δύο Τάγματα, το 8^ο Τάγμα Ευζώνων, με διοικητή τον Ταγματάρχη Γεώργιο Ιατρίδη και το Ανεξάρτητο Τάγμα των Κρητών με διοικητή τον Ταγματάρχη Γεώργιο Κολοκοτρώνη, εγγονό του Γέρου του Μωριά.

Μετά τη νικηφόρα διαδρομή από Ελασσόνα, Σαραντάπορο, Γιαννιτσία μέχρι τη Θεσσαλονίκη και βορειότερα μέχρι τη Φλώρινα και τη Δοϊράνη, οι ελληνικές δυνάμεις είναι έτοιμες τώρα αναδιπλούμενες στην Ήπειρο, να δώσουν το ατίμητο δώρο της ελευθερίας. Από τα βάθη των αιώνων ο Δωδωναίος Ζεός και «οι καϋμοί της λιμνοθάλασσας», με την ελληνικότητα του εδάφους και του πληθυσμού, αναμένουν τη λύτρωση. Τα βουνά στο Σούλι βροντοφωνάζουν το θάνατο εκείνο τραγούδι «Στη στεριά δε ζει το ψάρι ούτε' ανθός στην αμμουδιά και οι Σουλιώτισσες δε ζούνε δίχως την ελευθερία». Ο χορός εκείνος του θανάτου εμπνέει τη λαϊκή μούσα, ενώ το ποιητικό δαιμόνιο του εθνικού μας ποιητή Δ. Σολωμού με τους στίχους του, στήνει τις αναβαθμίδες μιάς μεγαλιώδους αυτοθυσίας. Τα ηπειρωτικά βουνά παραμένουν αθάνατα στην ψυχή όλων των λαών και των εθνών και διδάσκουν τους μεταγενέστερους πώς να προχωρούν προς την υπέρτατη ιδέα της αυτοθυσίας, για χάρη των ιδανικών του ανώτερου πνεύματος, τα οποία συνθέτουν την πίστη για τον Θεό και την αγάπη για την Πατρίδα.

Γράφει ο Βελισσαρίου για τη θυσία αυτή των Σουλιωτισσών προς τους δικούς του στην Κύμη, όταν παραπλέει τις κυμαϊκές ακτές: «Πόσον ευτυχής είμαι πού πηγαίνω προς την Ήπειρον, προς την αγνοτέραν περιοχήν της Πατρίδος μας καί πόσον ευτυχέστερος θα ήμουν, αν αυτό το ευτελές σαρκίον μου το θυσιάσω εκεί. Όσην αξίαν όμως και αν έχει η θυσία αυτή, αν ευδοκήση

ο Θεός και την δεχθή, είναι πολύ ταπεινότερα εκείνης, που αναδίδεται από το τραγικόν μεγαλείον μιας απλής και αγραμμάτου γυναίκας του Ζαλόγγου, που εις ουδεμίαν σχολήν στρατιωτικής τακτικής του πολέμου είχαν φοιτήσει, έμαθε όμως να άγεται προς την αυτοθυσίαν εν άσματι και χορώ»¹⁴.

Ο Βελισσαρίου, Διοικητής πλέον του 9^{ου} Ευζ. Τάγματος, αποβιβάζεται στην Πρέβεζα στις 28 Δεκ. 1912 και με σύντομη πορεία κάτω από άσχημες καιρικές συνθήκες, περνάει από κακοτράχαλα βουνά και φτάνει το απόγευμα της 3^{ης} Ιανουαρίου 1913 στο Καλέντζι. Καταλαμβάνει δε αμέσως το δεξιό άκρο της όλης παράταξης της Στρατιάς Ηπείρου κοντά στο χωριό Λαζανά, το οποίο βρίσκεται στην ανατολική πλευρά της Αετοράχης.

Μετά από μια αμφιλεγόμενη και βιαστική προπαρασκευή, ο διοικητής της Στρατιάς Ηπείρου Αντιστράτηγος Σαμπουντζάκης, αποφάσισε να ενεργήσει κατά του οχυρού Μπιζάνι γενική επίθεση στις 7 Ιανουαρίου 1913, πριν φτάσει εκεί το Γενικό Στρατηγείο του Αρχιστράτηγου Κωνσταντίνου, τότε Διάδοχου. Ο αντικειμενικός σκοπός της επιχείρησης ήταν η κατάληψη του «φύσει και θέσει» οχυρού Μπιζάνι, από την κατάληψη του οποίου αυτόματα έπεφτε και η πόλη των Ιωαννίνων¹⁵.

Το εγχείρημα για την κατάληψη του οχυρού Μπιζάνι από την φύση του είχε καταδρομικό χαρακτήρα. Γι' αυτό το λόγο ανατέθηκε η κύρια προσπάθεια στα Ευζωνικά Τάγματα της Ηπειρωτικής Μεραρχίας. Δεξιά αυτών θα έκανε την επίθεση το απόσπασμα της 6^{ης} Μεραρχίας,¹⁶ αποτελούμενο από το 1^ο Σύνταγμα Ευζώνων, από ένα Τάγμα του 17^{ου} Συντάγματος Πεζικού, από λόχο μηχανικού και από δύο ορειβατικές πυροβολαρχίες, εναντίον των υψωμάτων του χωριού Λοζέτσι (Ελληνικό) και στη συνέχεια με προέλαση εναντίον της Καστρίτσας.

Το 1^ο Σύνταγμα Ευζώνων βρίσκεται στις 7 Ιανουαρίου στα νότια του χωριού Λαζανά, ύψωμα 970. Στις 11.00 η ώρα ανυπόμονος ο Βελισσαρίου παίρνει την εντολή¹⁷ πρώτος να εξορμήσει με το 9^ο Ευζωνικό Τάγμα του. Τόσο θυελλώδης ήταν η εξόρμηση, ώστε εντός ολίγου τα χωριά Λαζανά και Αετοράχη καταλήφθηκαν. Δεξιά και όπισθεν του το αδελφό 8^ο Τάγμα διέυρυνε την επίθεσή του δυτικά, υποστηριζόμενο από Ουλαμό Πολυβόλων,

με αποτέλεσμα ο εχθρός να τραπεί σε άτακτη φυγή καταδιωκόμενος. Στην πρώτη γραμμή ο Βελισσαρίου με τη βροντερή φωνή του, διαπερνούσε όλη την έκταση του Τάγματος σαν κεραυνός.

Τα υποχωρούντα τουρκικά τμήματα από όλες τις μεριές, συγκεντρώθηκαν στον αυχένα και δυτικά του υψώματος 983 για να προβάλλουν νέα αντίσταση εναντίον της επικίνδυνης «σφήνας» των ευζώνων του Βελισσαρίου. Ο Βελισσαρίου όμως εξουδετέρωσε και την αντίσταση αυτή και «υψηπετής» ανέβηκε από τη χαράδρα Βράνια προς την κορυφογραμμή του υψώματος 983 και βρέθηκε στο δυτικό πλευρό της τουρκικής αντίστασης. Όταν έφθασε εκεί βρήκε καθηλωμένα τα τμήματα της Μεραρχίας Ηπείρου και το 3^ο ανεξάρτητο Ευζωνικό Τάγμα.

Κατά του υψώματος αυτού, έγινε συνδυασμένη επίθεση του 9^{ου} Τάγματος Βελισσαρίου και του 8^{ου} υπό τον Ιατρίδη, τα οποία προσέβαλαν τον εχθρό κατά μέτωπο με τους τρεις εφεδρικούς λόχους του αποσπάσματος. Ο εχθρός εγκατέλειψε τη θέση του και έφυγε προς το Κοτσελιό ενώ η καταδίωξη συνεχίστηκε μέχρι το χωριό Φράστανα (Κυπαρίσσια). Κατά την επίθεση τραυματίστηκε¹⁸ ο Βελισσαρίου στο δεξί του πόδι από σφαίρα, αλλά παρά την αιμορραγία που είχε, έμεινε έφιππος στο μεγαλόπρεπο άλογό του και δεν εγκατέλειψε τον αγώνα. Έδωσε διαταγή να φέρουν τον γιατρό να του δέσει το τραύμα στο πόδι, ενώ η καταδίωξη συνεχίστηκε. Πράγματι, έφεραν τον ανθυπίατρο του τάγματος Κων. Μπούκουρα και έφιππος ο Βελισσαρίου -παρά την συγκρατημένη διαμαρτυρία του γιατρού-¹⁹ έβγαλε από τον «αναβολέα» το πόδι του, χωρίς να κατέβει από το άλογο και αφαίρεσε την μπότα, για να του δέσουν πρόχειρα το τραύμα και να επανέλθει στη μάχη.

Η προέλασή του μέχρι το χωριό Κυπαρίσσια είχε αποτέλεσμα να υπερκεράσει από τα ανατολικά το οχυρό Μπιζάνι απειλώντας έτσι την πόλη των Ιωαννίνων. Ο Βελισσαρίου όμως εξαντλήθηκε από την αιμορραγία και δεν μπορούσε να συνεχίσει, γι' αυτό διακομίστηκε στο στρατιωτικό νοσοκομείο εκστρατείας της Φιλιπιάδας την ίδια μέρα. Όπως αναφέρει ο τότε επιτελής της 6^{ης} Μεραρχίας στα απομνημονεύματά του,²⁰ αν δεν τραυματιζόταν ο Βελισσαρίου και συνέχιζε την καταδίωξη, θα έεφετε το οχυρό Μπιζάνι και θα καταλάμβανε την πόλη των Ιωαννίνων

κατά την επίθεση της 7^{ης} Ιανουαρίου. Από την κυκλωτική απειλή του 9^{ου} Ευζωνικού Τάγματος πανικοβλήθηκε η περιφερειακή φρουρά των οχυρών και τα εγκατέλειψε. Στις 17.00 η ώρα οι Τούρκοι αντιλήφθηκαν ότι είχε σταματήσει η επίθεση και έτσι γύρισαν πάλι στα πυροβολεία.²¹

Ο Βελισσαρίου φθάνοντας στις 8 Ιανουαρίου στην Φιλιπιάδα, ενημέρωσε την γυναίκα του Χαρίκλεια για τον τραυματισμό του με γράμμα. Παραθέτω ορισμένα χαρακτηριστικά αποσπάσματα απο το ανέκδοτο μέχρι σήμερα γράμμα του.²²

Αγαπητή μου Χαρίκλεια

Επί τέλους το άτρωτόν μου έως εδώ ήτο, ο Αγ. Ιωάννης τό εβάσκανε καί ευτυχώς πάλιν δέν έρριξεν στά τυφλά, αλλά μέ κάποια διάκρησιν αρκεσθείς είς έν ελαφρόν διαμπερές τραύμα στους γαστροκνήμιους.... 7-8 ημέρας θ' απαιτήση θεραπείαν. Τί πρός τούτο, απέναντι τής απεριγράπτου θλίψεως ήν μοί αφήκεν, διότι μέ εστέρησε τής ηθικής ικανοποιήσεως τό νά εισέλθω πρώτος με τούς Ευζώνους μου είς τά θρυλικά Γιάννενα καί πρώτος εγώ νά τούς φέρω τό δώρο τής ελευθερίας,... όταν έλαβον τήν διαταγήν νά προηγηθί έκ τής Μεραρχίας μας τό Τάγμα μου, είπον. «αί παιδιά ! σήμεραν ξεύρετε έχω καί τή γιορτή μου, θέλω νά μου τήν γιορτάσετε όπως πρέπει», καί ανταπεκρίθησαν όντως, διότι δέν επρόφθانون να τούς ακολουθώ, βαδίζων επί Τουρκικών πτωμάτων, άτινα εσώριαζον είς τήν ορμήν των καί μετά 1 ώραν περίπου εξετόπησαν τούς Τούρκους έκ τών δυσπορθήτων θέσεων άς κατείχον, ότε εγώ εδέχθην τήν σφαίραν, ήτις μέ απεχώρησε αυτών,..... Τί νά γίνη ούτως ήτο πεπρωμένον. Σήμεραν δέ έφθασα ενταύθα, νοσηλευόμενος είς τό Νοσοκομείον της Πριγγιπίσης Σοφίας.... Ο καιρός από χθές το μεσονύκτιον είναι βροχερώτατος, ενώ χθές ήτο θαυμασία ημέρα, καταδεικνύουσα όλην την μεγαλοπρέπειαν των χιονισμένων όρέων. Εν τούτοις, εγώ θα προετίμουν να υφίσταμαι την κακοκαιρίαν, παρά να ευρίσκομαι υπό στέγην εις τοιαύτας στιγμάς.....

Είς όλους τούς χαιρετισμούς μου.

Σέ γλυκοφιλώ.

Γιάννης,

Έν Φιλιπιάδι τή 8^η Ιανουαρίου 1913.

Δεν είχε περάσει μήνας από τότε και ο Βελισσαρίου αφού βγήκε από το νοσοκομείο, γύρισε στο Τάγμα του και ανέλαβε πάλι τη διοίκηση, έχοντας γύρω του τους αγαπημένους του ευζώνους. Ο χειμώνας ήταν βαρύς και τα ελληνικά τμήματα από τις χιονοπτώσεις, τις δυσχέρειες του ανεφοδιασμού και την υποχρεωτική διαμονή κάτω από τα ατομικά αντίσκηνα της τότε εποχής, δοκιμάστηκαν σκληρά και γι' αυτό πάρα πολλοί έπαθαν κρουπαγήματα.

Ο Βελισσαρίου συμμερίζόμενος τις κακουχίες έδινε θάρρος, ανακούφιζε και τόνωνε με την πατρική του στοργή τους ευζώνους του και ανιχνεύοντας την ιδιαίτερη ψυχοσύνθεση του καθενός, τους έδινε ό,τι είχαν ανάγκη. Χαρακτηριστικό ήταν το παράδειγμα ενός φτωχού εύζωνα που έχασε την κατσίκά του -το πληροφορήθηκε από γράμμα της γυναίκας του- και του έδωσε το αντίτιμο για να την αναπληρώσει, έτσι ώστε να μη σκέπτεται ο εύζωνας τα προβλήματα του σπιτιού του.²³

Τώρα πλέον βρισκόμαστε στην εξιστόρηση των τελευταίων φάσεων του αγώνα για την απελευθέρωση των Ιωαννίνων, 19^η -21^η Φεβρουαρίου του 1913. Η προπαρασκευή για την τελική επίθεση άρχισε την 17^η Φεβρουαρίου μέχρι το απόγευμα τις 19^{ης} Φεβρουαρίου. Ο αρχιστράτηγος Διάδοχος με το επιτελείο του στον Εμίν Αγά κατευθύνει τον αγώνα. Το Γενικό Στρατηγείο με κάθε μυστικότητα συγκρότησε Τμήμα Στρατιάς στο αριστερό της παράταξης με δύναμη 23 Ταγμάτων και 6 ορειβατικών πυροβολαρχιών που το χώρισε σε τρεις φάλαγγες, με επικεφαλής τον Υποστράτηγο Κωνσταντίνο Μοσχόπουλο.

Από τις τρεις φάλαγγες, η 2^η -στην οποία ανήκε και το 1^ο Σύνταγμα Ευζώνων- προήλασε ακάθεκτη το πρωί της 20^{ης} Φεβρουαρίου και σύμφωνα με τις διαταγές έδωξε τον εχθρό σε ολόκληρο το μέτωπο της Μανωλιάσας - Τσούκας και ξεχύθηκε στην πεδιάδα των Ιωαννίνων. Εναντίον όμως του εχθρού που υποχωρούσε προς Άγιο Νικόλαο και Ραψίστα (Πεδινή), ο διοικητής του 1^{ου} Συντάγματος Ευζώνων διέταξε επίθεση και καταδίωξη και μετά την 15^η ώρα. Τα δύο ευζωνικά Τάγματα υπό των Βελισσαρίου και Ιατρίδη έδιωξαν τον εχθρό που μαχόταν και υποχωρούσε με το πλεονέκτημα όμως, ότι καλυπτόταν από

τέλματα και τάφρους κατά την υποχώρησή του, πράγμα που ανάγκαζε τούς άνδρες των δύο ευζωνικών ταγμάτων να βυθίζονται μέχρι τα γόνατα. Κάτω από τις δυσχερείς αυτές συνθήκες, πολεμώντας ο Βελισσαρίου και προπορευόμενος του Ιατρίδη τον παρέσυρε στο απροχώρητο, όπου καταλαμβάνεται μετά από σκληρή μάχη ο Άγιος Νικόλαος και η Ραψίστα (Πεδινή). Τότε ο εχθρός πανικοβλήθηκε και έφυγε προς την πόλη των Ιωαννίνων, όπου έσπειρε τον πανικό.

Ο αντικειμενικός σκοπός όμως της 2^{ης} Φάλαγγας ήταν η μέχρι Ραψίστα²⁴ κατάληψη της περιοχής για την 20^η Φεβρουαρίου. Η διαταγή επιχειρήσεων που στάλθηκε προς τον Βελισσαρίου να εγκαταστήσει προφυλακές εκεί (Ραψίστα) ευτυχώς δεν έφθασε ποτέ, γιατί η Διοίκηση της Φάλαγγας δεν μπορούσε να παρακολουθήσει και να φανταστεί την ταχύτητα του Βελισσαρίου. Τα υπόλοιπα τμήματα της 2^{ης} Φάλαγγας δεν μπόρεσαν να προχωρήσουν πέρα από τη Ραψίστα. Τα δύο ευζωνικά Τάγματα όμως ακολούθησαν «κατά πόδας» τον εχθρό, ο οποίος τρέχει πανικόβλητος προς την πόλη των Ιωαννίνων. Έτσι, την 19^η ώρα προπορευόμενου του Βελισσαρίου καταλήφθηκε ο Άγιος Ιωάννης, που απέχει μόνο 5 λεπτά της ώρας από την είσοδο της πόλης των Ιωαννίνων.

Ο Βελισσαρίου τότε εγκατέστησε προφυλακές, απέκοψε τις επικοινωνίες της πόλης των Ιωαννίνων με το Μπιζάνι και την Καστρίτσα, συνέλαβε δε 37 Αξιωματικούς και 935 στρατιώτες αιχμαλώτους τους οποίους έκλεισε στον περίβολο της εκκλησίας του Αγίου Ιωάννη. Έπειτα ζήτησε ενισχύσεις μέσω της διοίκησης του 1^{ου} Ευζ. Συντάγματος²⁶ αλλά το ανώτερο επίπεδο διοίκησης που έπρεπε να αποφασίσει ήταν η διοίκηση της 2^{ης} Φάλαγγας. Αυτή προφανώς είχε πανικοβληθεί από το εγχείρημα του Βελισσαρίου, και ενδεχομένως από αίσθημα ευθυνοφοβίας όχι μόνο δεν ενέκρινε τις ενισχύσεις, αλλά εξέδωσε διαταγή²⁷ που ζητούσε ευθύνες για την παράτολμη ενέργεια των Βελισσαρίου και Ιατρίδη. Πέραν δε τούτων, διέτασσε τα δύο Ευζωνικά Τάγματα να φύγουν από την είσοδο των Ιωαννίνων και να επιστρέψουν στη Ραψίστα (!) και από εκεί να κατευθυνθούν προς Δουρουτί-Σαδοβίτσα.(!) Δηλαδή, να κάνουν πορεία 10 χιλ. νότια μέχρι τη Ραψίστα και μετά να πάρουν πορεία βορειοδυτικά κάνοντας άλλα 20 χιλ. μέχρι τη Σαδοβίτσα.

Είναι γεγονός ότι για την έκδοση της παραπάνω διαταγής υπήρξε διχογνωμία και σοβαρότατο επεισόδιο²⁸ μεταξύ του Λοχαγού Ζαφειρίου, Επιτελάρχη της 2^{ης} Φάλαγγας -που αρνήθηκε να συντάξει την διαταγή- και του Συνταγματάρχη Διοικητή της 2^{ης} Φάλαγγας. Ενώ συνέβαιναν όλα αυτά στις 4.40 το πρωί της 21^{ης} Φεβρουαρίου στην προσωρινή έδρα της Φάλαγγας που ήταν στον Αγ. Νικόλαο, ο Βελισσαρίου την ίδια ακριβώς ώρα,²⁹ ήταν 35 χιλιόμετρα νότια των Ιωαννίνων στο Γεν. Στρατηγείο στον Εμίν Αγά μπροστά στον Αρχιστράτηγο Κωνσταντίνο παραδίδοντάς του τα Γιάννενα, μέσω της γνωστής επιστολής των πληρεξουσίων Προξένων. Τελικά, καμιά φορά η τύχη βοηθά τους τολμηρούς και στην προκειμένη περίπτωση δόξασε τους Βελισσαρίου και Ιατρίδη και τους έκανε όχι μόνο πρωταθλητές της νίκης των Ιωαννίνων, αλλά και απελευθερωτές.

Αλλά ας δούμε πώς ο Βελισσαρίου περιγράφει τα γεγονότα. Να λοιπόν το επίσημο κείμενο τις έκθεσής του: «...Τότε εστάματσα, μη θεωρών φρόνιμον να εισέλθω εις την πόλιν και επεδόθην εις την λήψιν προφυλάξεων προς το μέρος της πόλεως, προς δυσμάς ταύτης και προς Κατσικάν τάξας παρά τους τρεις λόχους και ανά δύο πολυβόλα, μεθ' ο διέταξα και την αποκοπήν των τηλεφωνικών και τηλεγραφικών συρμάτων μεταξύ πόλεως και Μπιζάνι-Καστρίτσης και μετά ταύτα έστειλα προς ανεύρεσιν του κ. Ιατρίδου, ίνα συμπληρώσωμεν τας προφυλάξεις και προς το Μπιζάνι, όπερ και εγένετο τάξαντες τον αφιχθέντα ήδη 4ον Λόχον μου μετά δύο πολυβόλων.

Επίσης απέστειλα τον ανθυπασπιστήν των πολυβόλων κ. Μπάφαν έφιππον προς την οδόν Φιλιπιάδος το πρώτον, καθ' όσον η της Ραψίστης δια μέσου τελματώδους πεδιάδος ήτο δύσκολον την νύκτα, ίνα πληροφορήση παν ημέτερον στράτευμα περί της εκεί παρουσίας μας και με την παράκλησιν να πλησιάσουν. Αλλ' επέστρεψεν άπρακτος μετ' ολίγον, διότι η οδός εκείνη εφρουρείτο υπό των Τούρκων του Μπιζάνι. Μετά ταύτα τον απέστειλα προς Ραψίστα παρά τω κ. Διοικητή, παρ' ώ ο 3ος λόχος μου και το τάγμα του 17 Πεζικού συντάγματος. Οι άνδρες διάβροχοι εκ της διαβάσεως των τελμάτων, έμειναν αγρυπνούντες με το όπλον ανά χείρας, συχναί δε περιπολία συνέδεον τα διάφορα τμήματα, Κατσίκα και Μπιζάνι, ιδίως δεχόμενοι ομάδας

αιχμαλώτων, ους ενεκλείομεν εντός του Αγίου Ιωάννου, ότε περί την 11 εσπέρας διεκρίναμεν εκ του τελευταίου ον επιθεωρήσαμεν μετά του κ. Ιατρίδου, δύο παμμεγέθεις φανούς, όπισθεν των οποίων ηκολούθει ομάς ανθρώπων. Επλησιάσαμεν και εμφανίζεται προ ημών ο Άγιος Δωδώνης, όστις μας παρουσίασε δύο Αξιωματικούς, Υπολ. Ρεούφ και Ανθυπ. Ταλαάτ απεσταλμένους του Εσάτ και κομιστάς της γνωστής επιστολής των προξένων Ιωαννίνων ανοικτής και Γαλλιστί συντεταγμένης, ην αναγνούς, εξουσιοδοτηθείς, είδον το περιεχόμενον.

Τότε λέγω προς τον κ. Ιατρίδην, ότι εις εκ των δύο μας ανάγκη να τους συνοδεύση εις Εμίν Αγά, όπως διευκολύνει την ταχύτεραν δια των προφυλακών διέλευσιν των άνευ βραδύτητας, λόγω της εξαιρετικώς κρισίμου θέσεως μας, (είχομεν όπισω μας και δεξιά τον όγκον των Τουρκικών στρατευμάτων), και πριν η εξημερώσει και την αντιληφθούν. Απεφασίσθη να τους συνοδεύσω εγώ επιβάς της ην είχον αμάξης μετά των λοιπών τριών. Αφιχθέντες εις τας προφυλακάς Μπιζανίου επί της οδού εγενόμεθα δεκτοί δια πυροβολισμών παρ' αγρίου σκοπού πυροβολούντος και κραυγάζοντας «ντουρ» ενώ 4 σφαίραι εσύριζον εις τα ώτα μας κατέρχεται ο υπολο. Ρεούφ προχωρών μόνος και με κόπον επιτυγχών να πείση τον σκοπόν να ησυχάση.

Ελθόντος εν τέλει του αρχιφύλακος, διευκολύνθη η διέλευσις, αφού εξηγήθη αυτώ ο σκοπός της αποστολής και ούτω ανενόχλητοι πλέον αφίχθημεν εις τας ημετέρας του Αυγού προφυλακάς, ένθα ετηλεφώνησα εις Εμίν Αγά ζητήσας και αυτοκίνητον προς ταχύτεραν μετάβασιν όπερ και εγένετο. Καθ' οδόν οι Τούρκοι αξιωματικοί με ηρώτουν περί των υπό των ημετέρων στρατευμάτων κατεχομένων θέσεων, εις ό απήντησα ότι η εκ τριών Συνταγμάτων φάλαγξ της Μανωλιάσης κατήλθεν εις την πεδιάδα, η επίσης εκ 3 Συνταγμάτων φάλαγξ του Αγίου Νικολάου είναι εις Ραψίσταν η της Τσούκας έχει κατέλθει εις το Δουρούτι, προσέτι δε και η δεξιά μας φάλαγξ Λοζέτσι προελαύνει προς τα εκεί.

Ότε επεστρέφομεν την πρωίαν και ήτο ημέραν πλέον, οι Τούρκοι Αξιωματικοί ανεζήτησαν να ιδούν τα προμνησθέντα στρατεύματα, οίτινες εις μάτην αναζητούντες δεν τα έβλεπον, με ηρώτησαν που είναι και εγώ τους απαντώ, «επί υψομάτων».

«Μα δεν μας ελέγατε την νύκτα ότι είχαν κατέλθει εις την πεδιάδα;» μοι προσέθεσαν. «Όχι τους λέγω, εις την πεδιάδα μόνον ημείς είχομεν κατέλθει». Τότε οι αξιωματικοί προσβλέψαντες αλλήλους και κατανοήσαντες το πάθημα των, έδηξαν τα χείλη και μοι λέγουν είτα: «κ. Ταγματάρχα, πρέπει να γνωρίζητε ότι η τιμή της παραδόσεως των Ιωαννίνων οφείλεται εις υμάς».

Περί την 8^{ην} πρωίας της 21^{ης}, επανεκάμψαμεν εις τας προ των Ιωαννίνων θέσεις μας όπου είχεν ήδη αφιχθή και ο κ. Διοικητής μετά του 3ου λόχου του τάγματός μου και του τάγματος του 17^{ου} Συντάγματος. Ο Ανθυπασιπιστής κ. Μπάφας όστις εστάλη εις Ραψίσταν προς συνάντησιν του κ. Διοικητού περί προσκλήσεως των όπισθεν στρατευμάτων όπως πλησιάσωσι, μετέβη και μετέδωσε την παράκλησίν μου..... Ιω. Βελισσαρίου³⁰».

Αρα λοιπόν, η κατάληψη και παράδοση των Ιωαννίνων προήλθε από την απατηλή απειλή που δημιούργησε ο Βελισσαρίου, με αποτέλεσμα να αποφευχθεί η διαφαινόμενη αιματοχυσία. Όλες οι ενέργειες που έγιναν τη νύχτα εκείνη, είναι αποτέλεσμα της ηγετικής του ιδιοφυίας και της στρατιωτικής του παιδείας. Τις στιγμές εκείνες η προ της πόλεως των Ιωαννίνων παρουσία των Βελισσαρίου και Ιατρίδη, με λιγότερο από 2.000 Ευζώνους, δημιούργησε ψυχαναγκασμό και ηττοπάθεια στον διοικητή των Τουρκικών Δυνάμεων Εσσάτ-Πασσά.

Ο Βελισσαρίου κόβοντας τις τηλεφωνικές και τηλεγραφικές επικοινωνίες προ των Ιωαννίνων, του αποστέρησε την αναγκαία επαφή και πληροφόρηση που είχε με τα εκτός Ιωννίνων τουρκικά στρατεύματα και φρούρια. Ετσι βοηθούσης και της νύκτας, ο Εσσάτ Πασσάς δεν εγνώριζε οτι ο Βελισσαρίου είχε πίσω του τον μεγαλύτερο όγκο των Τουρκικών στρατευμάτων -περίπου 35.000 άνδρες- όπως επίσης ότι τα οχυρά Μπιζανίου, Καστρίτσας και Σαδοβίτσας ήταν ακόμα στα χέρια των Τούρκων, που θα μπορούσαν να μάχονται. Το πολυθρύλητο και απόρητο Μπιζάνι, η οχυρή ασπίδα των Ιωαννίνων, εκμηδενίστηκε μπροστά στην στρατιωτική ιδιοφυία του Βελισσαρίου.

Αλλά περισσότερο συγκινητική είναι η στιγμή κατά την οποία ο Βελισσαρίου φθάνει στον Εμίν Αγά, έδρα του Γεν. Στρατηγείου, συνοδεύοντας την τουρκική αντιπροσωπεία για την παράδοση των Ιωαννίνων. Ο στρατηλάτης Διάδοχος Κωνσταντίνος αφού

πρώτα τον ασπάσθηκε, του είπε: «Βελισσαρίου, είσαι άξιος ραπίσματος, αλλά και φιλήματος. Εγώ αρκούμαι εις το φίλημα»³¹. Έκτοτε ο Βελισσαρίου γίνεται θρύλος. Στην πόλη των Ιωαννίνων μετά την παράδοση μπήκε το Σύνταγμα Ιππικού και την επόμενη μέρα ο τότε Διάδοχος Κωνσταντίνος με το Επιτελείο του.

Ο ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Αλλά ας δούμε σύντομα ποιά ήταν η πολεμική πορεία και το ένδοξο τέλος του Βελισσαρίου, το οποίο πολύ σύντομα, μέσα σε 5 μήνες καλύφθηκε με ένδοξες δάφνες εθνικού μεγαλείου. Ήδη από την 10^η Μαρτίου 1913 έχει μεταφερθεί ατμοπλοϊκώς από την Ήπειρο στην Θεσσαλονίκη η 6^η Μεραρχία στην οποίαν ανήκει και το 9^{ον} Τάγμα Ευζώνων του Βελισσαρίου. Οι στιγμές τις οποίες περνάει η πατρίδα είναι κρίσιμες, γιατί οι Βούλγαροι άρχισαν τις εχθροπραξίες βορειοανατολικά της Θεσσαλονίκης. Εκεί στο Ασβεστοχώρι της Θεσσαλονίκης, βρίσκεται και η γυναίκα του Βελισσαρίου Χαρίκλεια για να τον αποχαιρετήσει.

Αναφέρει στα απομνημονεύματά του των Βαλκανικών Πολέμων 1912-1913 ο τότε επιτελής της 6^{ης} Μεραρχίας Θεοδ. Πάγκαλος: «Όταν άρχισαν αι εχθροπραξίαι με τους Βουλγάρους ευρισκόμεθα εις το Ασβεστοχώριον με το επιτελείον της 6^{ης} Μεραρχίας εις ο υπηρετούν. Εκεί πλησίον μου ευρίσκετο και η σύζυγος του Βελισσαρίου. Εκείθεν θα διήρχετο το 9^{ον} Τάγμα ευζώνων. Έφιππος ο Διοικητής επί του μεγαλοπρεπούς κέλητος επικεφαλής του τάγματος πορεύεται προς Γιουβένσαν.

Πλησιάζει η σύζυγος δια να τον χαιρετήσει και ο Εθνικός εκείνος ήρωας, σταματήσας προς στιγμήν της είπεν εκτός εαυτού εξ οργής και δεικνύων δια της χειρός του την πυρκαϊάν της καιομένης Μπέροβας! «Δεν έχομε καιρό για ασπασμούς, έχομε να εκδικηθούμε τα αδέρφια μας, που σφάζει ο Βούλγαρος. Καλήν αντάμωσιν». Και στρεφόμενος προς τον επιτελή της Μεραρχίας ο Βελισσαρίου είπε: «Σε παρακαλώ Θεόδωρε φρόντισε άμα καθαρισθεί η Θεσσαλονίκη να διευκολύνης την αναχώρησίν της δια Αθήνας. Αλλ' επέπρωτο η ατυχής να μην τον επανίδη».³²

Στις 19 Ιουνίου 1913 έχουν ήδη αρχίσει οι αιμαχίες που θα κορυφωθούν με τις μάχες των Κιλκίς-Λαχανά της 20^{ης} και 21^{ης} Ιουνίου. Έτσι το 9^ο Τάγμα, με επικεφαλής τον Βελισσαρίου ως εμπροσθοφυλακή, προχωρεί και στις 12.45 καταλαμβάνει τα Στεφάνια και στη συνέχεια στρέφεται προς το Κλέπε (Λευκοχώρι) το οποίον καταλαμβάνει στίς 14.30 όπως και το παρακείμενο

ύψωμα 578 (Κλέπε). Οι Βούλγαροι υποχωρούν προς την κύρια γραμμή άμυνάς τους που άρχιζε από το ύψωμα 877. Ο Διοικητής του Συντάγματος Παπαδόπουλος κατευθίνεται με τα άλλα δύο Τάγματά του, το 8^ο Ευζ. Τάγμα του Ιατρίδη και το Ανεξ. των Κρητών του Κολοκοτρώνη προς Καρατζακίοι (Καρτερά) όπου δέχονται δραστικά πυρά πεζικού, πολυβόλων και πυροβολικού. Δυστυχώς το πυροβολικό της Μεραρχία τους ήταν πεδινό και λόγω της διαμόρφωσης του εδάφους δεν μπορούσε να πλησιάσει εγγύτερα τα δύο αυτά ηρωικά τάγματα για να τα υποστηρίξει, με αποτέλεσμα να έχουν φοβερές απώλειες. Εκεί φονεύθηκε απο ολόσωμη οβίδα - που κυριολεκτικά τον αποκεφάλισε - ο ηρωικός Ταγματάρχης Ιατρίδης, ο διοικητής του 8^{ου} Τάγματος Ευζώνων³³.

Τα ξημερώματα της 20^{ης} Ιουνίου ο Βελισσαρίου με το Τάγμα του και ενισχυμένος με 4 πολυβόλα προελαύνει απο τα ανατολικά αντερείσματα του υψώματος 877 προς Ξυλούπολη, ενώ τα άλλα δύο Τάγματα προελαύνουν δεξιότερα. Ο Βελισσαρίου πλησιάζοντας το χωριό Ξυλούπολη δέχθηκε στις 9.30 σφοδρά πυρά πυροβολικού από την κατεύθυνση του Λαχανά. Λίγο αργότερα το ίδιο συνέβει και στα άλλα δύο Τάγματα, τα οποία καθλώθηκαν. Ο Βελισσαρίου παρά τα σφοδρά πυρά του εχθρικού πυροβολικού συνεχίζει την προέλαση και στις 11.30 καταλαμβάνει την Ξυλούπολη την οποία όμως είχαν εγκαταλείψει οι Βούλγαροι. Συνεχίζοντας την πορεία του ακάθεκτος στα ανατολικότερα υψώματα μετά από κυκλωτική κίνηση συνέλαβε χωρίς αντίσταση τον 12^ο Λόχο του 25^{ου} Βουλγαρικού Συντάγματος αποτελούμενο από 210 στρατιώτες μαζί με τους Αξιωματικούς³⁴.

Στις 13.00 άρχισε πάλι η προέλαση. Τόσο το Τάγμα του Βελισσαρίου όσο και τα δύο άλλα αδελφά Τάγματα, υπέστησαν σημαντικές απώλειες από το εχθρικό πυροβολικό δεδομένου ότι το φίλιο πυροβολικό ήταν πολύ δεξιά για να τους υποστηρίξει. Παρά ταύτα κατάφεραν να διανυκτερεύσουν σε απόσταση χιλίων μέτρων από τις Βουλγαρικές θέσεις εγκαθιστώντας προφυλακές μάχης. Ευρίσκοντο ήδη κοντά στους πρόποδες του φοβερού Πράσινου Λόφου στο Λαχανά, ο οποίος από άποψη οχύρωσης ήταν αντάξιος του Μπιζανίου, δεδομένου ότι οι Βούλγαροι τον είχαν οχυρώσει με διπλές σειρές απο βαθιά ορύγματα και

ισχυρά πυροβολεία και γι' αυτό το λόγο το ονόμαζαν «το Μικρό Μπιζάνι».

Το πρωί της 21^{ης} Ιουνίου το ελληνικό πυροβολικό μετά απο δύσκολες καταστάσεις και βαλλόμενο συνεχώς απο το Βουλγαρικό πυροβολικό, τελικά καταφέρνει με τους ηρωικούς αξιωματικούς του να επιλέξει κατάλληλες θέσεις προς βολήν. Μετά από αυτή την ευτυχή εξέλιξη, καθορίστηκε να γίνει η επίθεση στις 3.00 μ.μ μετά από σύντομη προπαρασκευή πυροβολικού. Την κύρια επίθεση στην παραπάνω «φύσει και θέσει» οχυρά θέση του Λαχανά (υψόμετρο 654), που θα έκρινε ενδεχομένως και τη μάχη του Κιλκίς, την έκανε ο Βελισσαρίου με τους τέσσερις λόχους του Τάγματός του και με άλλους δύο του 8^{ου} Τάγματος.

Στήν έκθεσή του ο Διοικητής του 1^{ου} Συν. Ευζώνων αναφέρει «.....η γενική επίθεσις διήρκεσε 35' τής ώρας. Ωραν 3.45' μ.μ. είχαν καταληφθή οι πρό ημών λόφοι, ένθα η γραμμή αμύνης του εχθρού», ο παρευρισκόμενος εκεί επιτελής της Μεραρχίας λέγει: «.....Ευρισκόμενη πλησίον του Παπαδοπούλου, όπισθεν της αριστεράς πτέρυγος της γραμμής μας, και είδον το αλησμόνητον θέαμα της εφόδου των εξ ευζωνικών λόχων του Βελισσαρίου.....

Η γραμμή των εφορμώντων λόχων με τας απαστράπτουσας υπό τον ήλιον υπερχιλίας λόγγας, ωμίαζεν με χαλυβδίνην ταινίαν, και με πυρίνην ρομφαίαν, η οποία απειλητική επήρχετο εναντίον των εχθρικών ορυγμάτων. Πριν αυτή φθάση εις απόστασιν 150 μέτρων περίπου και καθ' ην στιγμήν το πυροβολικόν μας ηναγκάζετο να επιμηκύνη την βολήν του, οι αμυνόμενοι εγκατέλειψαν τα χαρακώματα, φεύγοντες ολίγοι κατ' αρχάς, αθρόως βραδύτερον όταν οι αλαλάζοντες Εύζωνοι του Βελισσαρίου επλησίαζον τας προσβάσεις των».³⁵

Επίσης ο δεκανέας Π. Κακούρος που υπηρετούσε στο Τάγμα Βελισσαρίου σε επιστολή του αναφέρει: «....όταν ελάβαμε διαταγή για τη γενική επίθεση εναντίον των Βουλγάρων για να τούς διώξουμε απο την κύρια γραμμή τους εις τας τρεις το απόγευμα, ο Βελισσαρίου άρπαξε απο το γιακά τον περίφημο Βλάχο, τον σαλπικτή του και τον κράτησε όρθιο και μπροστά στους Βουλγάρους εσάλπιζε επι 5 λεπτά το σάλπισμα «εμπρός δια της λόγχης».

Αμέσως όλο το τάγμα όρμησε προς το οχυρό του Λαχανά και ο Βελισσαρίου μπροστά, καθώς συνήθιζε πάντοτε, είχε ανεβεί σε μια πέτρα για να βλέπει όλους μας. Και καθώς έβλεπε τούς ευζώνους να περικυκλώνουν το οχύρωμα απο όλα τα σημεία, έξαλλος απο ενθουσιασμό κρατούσε μια σημαιούλα με το σταυρό και την κουνούσε και φώναζε δυνατά : «Μπράβο σας παλικάρια εύζωνες. Ο Σταυρός μας βοηθάει. Σταθείτε ένα λεπτό και κοιτάξτε δεξιά και αριστερά και ιδήτε τί γίνεται. Ξεπεράσαμε την ιστορία του εικοσιένα. Οι Βούλγαροι άρχισαν να φεύγουν. Και όχι μόνο να πάρουν τα 6 κανόνια τους δεν πρόφθασαν, αλλά τα άφησαν με τα κλείστρα ανέπαφα και σε δύο μάλιστα είχαν και τα βλήματα μέσα...».³⁶

Ο Βελισσαρίου με το Τάγμα του καταδίωξε αμείλικτα τις βουλγαρικές δυνάμεις και μετά το Λαχανά, στην αμαξιτή οδό προς τις Σέρρες φθάνοντας μέχρι το Μπάσκιοϊ (Κεφαλοχώρι). Όμως η διαταγή³⁷ της 6^{ης} Μεραρχίας που ήλθε αργά το απόγευμα, ήταν η αναστολή της καταδίωξης και η επιστροφή των Μονάδων της στο Λαχανά (!). Ο Βελισσαρίου, συνηγορούντος του Διοικητού του Συντάγματός του Παπαδόπουλου και του Κολοκοτρώνη, ήταν υπέρ της καταδίωξης μέχρι τον ποταμό Στρυμόνα και της κατάληψης³⁸ των γεφυρών Κουμάριανης και του Όρλιακο, που θα είχε σαν αποτέλεσμα τον εγκλωβισμό των Βουλγαρικών δυνάμεων και τελικά την αιχμαλωσία τους.

Για τον Βελισσαρίου η μάχη του Λαχανά δεν είχε τελειώσει με την κατάληψη και την περίλαμπρη νίκη του στη κορυφή του υψώματος 654 του «Πράσινου Λόφου» και δεν κάθισε αναπαυόμενος και δαφνοστεφανωμένος στη κορυφή. Η στρατιωτική του ιδιοφυΐα «έβλεπε» πολύ πιά πέρα από την κορυφή του υψώματος 654, γεγονός που δεν συνέβη από το επίπεδο διοίκησης Μεραρχίας μέχρι και το Γεν. Στρατηγείο. Γι' αυτόν νίκη ήταν η πλήρης εκμετάλλευση των αποτελεσμάτων της νίκης, που θα έπρεπε να είναι η αιχμαλωσία των Βουλγαρικών στρατευμάτων της 2^{ης} Στρατιάς του Στρατηγού Ιβανώφ.³⁹

Άλλωστε και ο ίδιος ο Ιβανώφ και όχι μόνο, έρχεται να δικαιώσει τον Βελισσαρίου αρκετά χρόνια αργότερα με το έργο του «ο Βαλκανικός Πόλεμος 1912-1913», όπου στα σχόλιά του αναφέρει: «.....ότι δεν εκμεταλλευθήκαμε (οι Ελληνικές δυνάμεις) τας

κατ' αυτού νίκας μας. Δεν μπορέσαμε να επωφεληθούμε την κατάσταση μετά την μάχη του Λαχανά, όπου ο Βουλγαρικός στρατός εσώθει απο βέβαιη αιχμαλωσία...».⁴⁰ Ακόμα πιο κατηγορηματικός είναι ο Στρατηγός Φίτσεφ, Αρχηγός του Βουλγαρικού Επιτελείου ο οποίος λέγει: «...εάν καταλάμβαναν (οι Ελληνικές δυνάμεις) τις γέφυρες του Στρυμόνα η εκεί ήττα μας θα μετεβάλλετο εις καταστροφήν και ο ελληνοβουλγαρικός πόλεμος θα τελείωνε ίσως εκεί ...».⁴¹

Παρά ταύτα, ο αντίστοιχος Αρχηγός του Ελληνικού Επιτελείου Συνταγματάρχης Βίκτωρας Δούσμανης, στην κριτική του για την μάχη του Κιλκίς - Λαχανά, κάνει μια διαφορετική προσέγγιση : «...Η δίωξις όχι μόνον η τακτική, αλλά κυρίως η στρατηγική δίωξις, η ακάθεκτος δηλαδή προχώρησις καί η διηνεκής απώθησις τού εχθρού εξασφαλίζει την νίκην...»⁴².

Αυτός ο αφορισμός από μόνος του είναι εν μέρει αληθής, αλλά «η διηνεκής απώθησις του εχθρού», δεν είναι η μόνη ικανή και αναγκαία συνθήκη για να κερδίσεις τον πόλεμο και μάλιστα με τις λιγότερες δυνατές θυσίες. Τις δυνατότητες αυτές, της δίδει κατά κανόνα «η ιδέα ελιγμού». Αυτό τουλάχιστον διδάσκει η προαιώνων και πάντοτε επίκαιρη στρατιωτική ιστορία.

Έτσι λοιπόν από τα πλέον αρμόδια εχθρικά χείλη έχουμε την επιβεβαίωση, ότι εάν γινόταν η αιχμαλωσία των Βουλγαρικών στρατευμάτων, (ίσως) ο πόλεμος θα τελείωνε στις δυτικές όχθες του ποταμού Στρυμόνα, παρασύροντας στα νερά του τις κατακτητικές βλέψεις της Βουλγαρίας. Επίσης δεν θα συνέβαιναν οι εκατοντάδες ανθρωποθυσίες που επακολούθησαν και το πιθανότερο, η θέση της Ελλάδος μετά από ένα μήνα στο Βουκουρέστι, θα ήταν ισχυρότατη στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων για την επιβολή των όρων της ειρήνης, με σοβαρότατες απαιτήσεις όσον αφορά τις ελληνικότερες περιοχές Μακεδονίας - Θράκης και πέραν τούτων τις όμοιές τους Μακεδονίας του Βαρδάρη (Σκοπίων) και εκείνης του Πιρίν (Βουλγαρία).

Στις 26 Ιουνίου με διαταγή της 6^{ης} Μεραρχίας σχηματίστηκε απόσπασμα από το τάγμα του Βελισσαρίου, ενός ορειβατικού πυροβόλου υπό τον Υπολοχαγό Ταβουλάρη και ενός ουλαμού πολυβόλων υπό τον Ανθυπασπιστή Μπάφα. Η διοίκηση

του αποσπάσματος / φάλαγγας ανατέθηκε στον Βελισσαρίου, με εντολή να καταλάβει τη διάβαση του Δεμίρ Κάπου, ύψ. 1.604, στο όρος Μπέλες. Ο Βελισσαρίου στις 5 το πρωί, πιστός στην αρχή του «Ταχύτης - Ορμή», εξορμά από Τζουμά (Λιβαδιά) για Άνω Ποροΐα και μετά από μια κοπιώδη ανηφορική πορεία στις πλαγιές του Μπέλες, κατευθύνεται τελικά στις 10.30 προς τη διάβαση του Δεμίρ - Καπού.

Οι Βούλγαροι βλέποντας τη φάλαγγα του Βελισσαρίου άρχισαν δραστικό πυρ κατά των προελαυνόντων λόχων του. Τότε ο ηρωικός Ταβουλάρης κάτω από δραματικές συνθήκες - γιατί εβάλλετο συνεχώς από εχθρικά πυρά - κατάφερε να τοποθετήσει το πυροβόλο του σε κατάλληλη θέση και άρχισε να βάλει. Η πρώτη και η δεύτερη βολή είναι κοντά στον στόχο. Με την τρίτη βολή πλήττει το βουλγαρικό πυροβόλο το οποίο σίγησε. Στη συνέχεια στρέφει τα πυρά του με μεγάλη επιτυχία εναντίον του βουλγαρικού πεζικού.

Οι εύζωνοι του Βελισσαρίου στις 13.30, με επικεφαλής τον Βελισσαρίου, κάνουν τιτάνιο «εκ του σύνεγγυς» αγώνα και με τις λόγχες τους αρχίζουν να εκδιώκουν από τα ορύγματα τους καλά οχυρωμένους Βουλγάρους, καταλαμβάνοντας τελικά την διάβαση του Δεμίρ - Καπού. Ο Βελισσαρίου εγκατέστησε προφυλακές και οργάνωσε πρόχειρα αμυντικά τη δύναμη της φάλαγγας του. Στις 28 Ιουνίου ο Βελισσαρίου κατέρχεται από την δεσπόζουσα αυτή θέση και ενώνεται με τα άλλα τμήματα της 6^{ης} Μεραρχίας στο Δεμίρ Ισάρ (Σιδηρόκαστρο).

Πέρασε το Στρυμώνα νότια από τη γέφυρα του παραπόταμου Μπήσαλα. Κατά τη διάβαση του ποταμού είχε την αξίωση ολόκληρο το Τάγμα συντεταγμένο κατά τετράδες να κρατά ζύγιση και στοίχιση με έντονες κραυγές. Οι τσολιάδες του Βελισσαρίου, που κάθε νεύμα και κάθε διαταγή απ' αυτόν ήταν νόμος και καθήκον ο οποίος έπρεπε να τηρηθεί και να εκτελεσθεί, πέρασαν τον ποταμό σύμφωνα με τη διαταγή του ζυγισμένοι και στοιχισμένοι, αν και το ρεύμα ήταν ορμητικό και το νερό κάλυπτε αυτούς μέχρι το ύψος των ώμων.⁴³

Στις 6 Ιουλίου και ενώ η 6^η Μεραρχία συνεχίζει την προς Βορρά πορεία της, ο Βελισσαρίου έλαβε διαταγή από την Με-

ραρχία του να φέρει σε πέρας άλλη μία αποστολή. Με τους τρεις λόχους του Τάγματός του και τα πολυβόλα τους, πρέπει να καταλάβει το ύψωμα Πιλάφ-Τεπέ (υψοδείκτης 1.650), γιατί οι Βούλγαροι που το κατείχαν, εμπόδιζαν την προέλαση της 6^{ης} Μεραρχίας προς την κατεύθυνση της Μπέλιτσας. Ο Βελισσαρίου ενήργησε πάλι αστραπιαία και επιτέθηκε άκαθεκτα κατά των Βουλγάρων, τους οποίους μετά από σκληρό αγώνα, ανάγκασε να εγκαταλείψουν το ύψωμα και να τραπούν σε φυγή. Κατέχοντας πλέον το ύψωμα Πιλάφ-Τεπέ, συνέχισε την καταδίωξη μέχρι Κοζοβίτσας Ασάρ. Την επόμενη μέρα, 7 Ιουλίου, το 9^ο Τάγμα βάδισε προς Βράπτσα και έγινε η δεξιά πλαγιοφυλακή της 6^{ης} Μεραρχίας.

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΒΕΛΙΣΣΑΡΙΟΥ

Ο Βουλγαρικός στρατός, είχε υπέρμετρα ενισχυθεί στο ελληνοβουλγαρικό μέτωπο, αφενός από δυνάμεις που μετακίνησε από το σερβοβουλγαρικό μέτωπο, δεδομένου ότι δεν εδέχετο καμία πίεση από τους Σέρβους, και αφετέρου από δυνάμεις που υποχώρησαν μετά τις μάχες του Κιλκίς-Λαχανά! Έτσι οι Βούλγαροι προετοιμάστηκαν από καλά οργανωμένες θέσεις να ενεργήσουν επίθεση κατά του προελαύνοντος Ελληνικού Στρατού.

Ο Αγώνας προβλέπετο ότι θα ήταν επικός λόγω της κρίσιμης κατάστασης που βρίσκονταν οι Βούλγαροι. Ήδη οι ελληνικές δυνάμεις βρίσκονται 20 χιλιόμετρα εντός της Βουλγαρίας - λαμβάνοντας υπ' όψιν τα σημερινά Ελληνοβουλγαρικά σύνορα - και πέραν δε τούτου, οι Μεγάλες Δυνάμεις άρχιζαν να βολιδοσκοπούν τους εμπολέμους για τη λήξη του Ελληνοβουλγαρικού Πολέμου. Έτσι λοιπόν υπήρχε σοβαρή προοπτική για τη λήξη του πολέμου και την υπογραφή των όρων της ειρήνης. Γι' αυτό το λόγο, οι Βούλγαροι θα αγωνίζονταν σκληρά προκειμένου να κατοχυρώσουν περισσότερα εδάφη, μηδέ εξαιρουμένης και της Καβάλας⁴⁴.

Το Βουλγαρικό Γεν. Επιτελείο είχε επιλέξει το ύψωμα 1.378 στο βουνό Αρισβάνιτσα ως καθοριστικό σημείο άμυνας για να εμποδίσει τις ελληνικές δυνάμεις να προελάσουν προς την Άνω Τζουμαγιά και ενδεχομένως από κεί προς την Σόφια.

Από το ύψωμα 1.378 έχεις άπλετη αμφιθεατρική θέα προς νότον, ενώ κάτω από το ύψ. 1378 αρχίζουν κατηφορικοί επιμήκεις λόφοι με κατεύθυνση νότια. Είναι δηλαδή σαν κεκλιμένη προς τα κάτω ανθρώπινη ανοικτή παλάμη που στον καρπό του χεριού είναι το ύψ. 1.378 και αμέσως μετά αρχίζουν ακτινωτά οι λόφοι (δάκτυλα). Μεσολαμβάνει δε μεταξύ των λόφων, βαθιές χαράδρες που καταλήγουν σβήνοντας στον ποταμό Οσένοβα, ο οποίος από κατεύθυνση βορειοανατολική προς νοτιοδυτική εκβάλλει στον ποταμό Στρυμώννα. Το ύψ. 1.378 και οι κάτω από αυτό λόφοι είχαν οργανωθεί αμυντικά από τους Βούλγαρους και οι αποστάσεις βολής είχαν μετρηθεί και επισημανθεί από πολύ νωρίς ιδίως από το πυροβολικό και τα πολυβόλα. Πέραν δε τούτων, λόγω της

μορφολογίας του εδάφους οι ελληνικές δυνάμεις δεν είχαν σπιθαμή απυρόβλητου τομέα.

Διοικητής της περιοχής Γκράντεβο - ύψ. 1378 ήταν ο Συνταγματάρχης Ριμπάρωφ⁴⁵ με έδρα το ύψ. 1.378 και υπό τις διαταγές του είχε την 11/3 Ταξιαρχία που συνοπτικά αποτελείτο την 12^η Ιουλίου από 8 Τάγματα Πεζικού, 1 ορειβατική πυροβολαρχία, και 5 πεδινά πυροβόλα. Την 13^η Ιουλίου λόγω των φονικών αντεπιθέσεων που γίνονταν από τον Βελισσαρίου, οι Βούλγαροι αναγκάστηκαν να ενισχύσουν τις δυνάμεις τους με 3 Τάγματα υπό τον Ταγματάρχη Ιβάν Τσερβενάκωφ και το Σύνταγμα της Βασιλικής Φρουράς του Φερδινάνδου.

Οι ελληνικές δυνάμεις που επρόκειτο να επιτεθούν για την κατάληψη του υψ. 1378 την 12^η Ιουλίου αποτελούνται από τα 3 Τάγματα του 1^{ου} Συντάγματος Ευζώνων και αυτά με μειωμένη σύνθεση, όπως επίσης και από 1 ουλαμό ορειβατικού πυροβολικού. Προς ενίσχυσή τους συμμετείχε και το 3^ο Τάγμα του 17^{ου} Συντάγματος με διοικητή τον Λοχαγό Δημητριάδη. Η αριθμητική και μόνο σύγκριση μιλά από μόνη της, για τον τιτάνιο αγώνα που θα έπρεπε να δώσουν αυτά τα τμήματα, υπό την Διοίκηση του Αντισυνταγματάρχη Διονύσιου Παπαδόπουλου.

Πάλι το 1^ο Σύνταγμα Ευζώνων επικεφαλής της 6^{ης} Μεραρχίας προχωρεί προς Ουράνοβο στις 05.00 η ώρα στις 12 Ιουλίου και την 11^η φθάνει στο Πόρογκος-Μαχαλά χωρίς να συναντήσει αντίσταση η εμπροσθοφυλακή του Συντάγματος που ήταν το 8^ο Τάγμα Ευζώνων με ουλαμό ορειβατικού πυροβολικού. Η Μεραρχία διέταξε την εμπροσθοφυλακή να κατευθυνθεί από Ουράνοβο προς το χωριό Ογνιάρ Μαχαλά, εξασφαλίζοντας το δεξιό της υπόλοιπης Μεραρχίας που θα κινήτο κατ' ευθεία προς το χωριό Γκράντεβο.

Στις 13.00 η εμπροσθοφυλακή δέχθηκε βουλγαρικά πυρά. Αμέσως αναπτύχθηκε ως κύρια εμπροσθοφυλακή της υπόλοιπης Μεραρχίας το Τάγμα Βελισσαρίου και πίσω του ακολουθεί το Κολοκοτρώνη. Τα δύο Τάγματα προχωρούν και διαβαίνουν στις 14.30 η ώρα τον παραπόταμο Οσένοβα στο σημείο που διασχίζει το χωριό Γκράντεβο στους πρόποδες του όρους Αρισβάνιτσα της περιοχής Άνω Τζουμαγιάς της Νότιας Βουλγαρίας, το οποίο απέχει από τα σημερινά Ελληνοβουλγαρικά σύνορα περίπου 40

χιλιόμετρα σε ευθεία γραμμή και αρχίζουν να ανεβαίνουν προς το χωριό Ογνιάρ Μαχαλά, πλησίον της Μονής του Ογνιάρ Μαχαλά.

Κάτω από ραγδαία βροχή και ομίχλη αρχίζει η καταδίωξη των Βουλγάρων. Στις 15.30 η ομίχλη διαλύθηκε και έτσι το βουλγαρικό πυροβολικό άρχισε δραστική βολή κατά των προπορευόμενων ανδρών του Βελισσαρίου. Αυτός όμως προχωρεί ακάθεκτα και ανατρέπει τους Βουλγάρους, καταλαμβάνοντας τους τελευταίους συνοικισμούς που βρίσκονται βόρεια του Ογνιάρ Μαχαλά και στη συνέχεια εκδιώκει τη βουλγαρική δύναμη που την αποτελούσαν τέσσερα τάγματα⁴⁶ με ανάλογο πυροβολικό, εξαναγκάζοντάς την να υποχωρήσει προς το θρυλικό ύψωμα 1.378.

Οι Βούλγαροι όμως ανασυντάσσονται και ενισχύονται με δυνάμεις πεζικού και με περισσότερο πυροβολικό. Έτσι, η όλη προσπάθεια και το βάρος της κατάληψης του υψώματος 1.378 έπεσε κατά πρώτο λόγο στο προκεχωρημένο αυτό τμήμα των δύο ταγμάτων. Των Ευζώνων του Βελισσαρίου και των Κρητών του Κολοκοτρώνη. Ο αγώνας είναι άνισος και δύσκολος, όχι μόνο από άποψη αριθμού ανδρών, αλλά και από άποψη οχύρωσης του εχθρού. Όμως η ορμητικότητα των επιτιθέμενων ελληνικών τμημάτων ήταν τόσο μεγάλη, που τελικά οι Βούλγαροι συμπύσσονται προς τα δίδυμα υψώματα 1.378 και 1.079.

Στις επιθέσεις αυτές της 12^{ης} Ιουλίου, οι εύζωνοι του Βελισσαρίου πραγματοποιούν βαθιές «σφήνες» μέσα στα εχθρικά τμήματα, που τα μεταγωγικά του Ελληνικού Στρατού είναι αδύνατο να τους παρακολουθήσουν για εφοδιασμό νέων πυρομαχικών. Ο αγώνας των ευζώνων πλέον γίνεται «δια τις λόγχης» ενώ οι Βούλγαροι τους πυροβολούν από απόσταση ακόμη και πέντε μέτρων. Τότε οι Εύζωνοι στρεφόμενοι προς τον ταγματάρχη τους του είπαν: «Δεν έχουμε πυρομαχικά». Και τότε ο ηρωικός Βελισσαρίου που ήταν πάντοτε έτοιμος να δώσει λύση και στις πιο κρίσιμες στιγμές του αγώνα είπε: «Και δεν υπάρχουν πέτρες;»⁴⁷. Τότε άρπαξε ο ίδιος έναν ογκώδη λίθο και επιτέθηκε. Αστραπιαία όρμησαν και οι εύζωνοί του πετώντας πέτρες στους Βουλγάρους, με αποτέλεσμα αρκετοί από αυτούς να σκοτωθούν από τους λιθοβολισμούς.

Το ύψωμα 1.378 έγινε πια πασίγνωστο για τις φονικότατες μάχες που διεξήχθησαν σ' αυτό. Δεν καταλήφθηκε όμως στις 12 Ιουλίου, αν και τα τμήματα εξακολουθούσαν να μάχονται μέχρι την 21^η ώρα. Στις επιθέσεις αυτές φονεύθηκε και ο ηρωικός Ταγματάρχης Γεώργιος Κολοκοτρώνης, Διοικητής του Ανεξάρτητου Τάγματος των Κρητών. Επίσης δύο μυθικοί ήρωες, ο έφεδρος λοχίας Τόλιας Νικόλαος και ο εύζωνας Μακρίτας του 3^{ου} Λόχου του 9^{ου} Ευζ. Τάγματος, στην παραζάλη τις επίθεσης και μεθυσμένοι από την άτακτη υποχώρηση των Βουλγάρων, τους ακολούθησαν καταδιώκοντας τους κατά πόδας, γιατί νόμιζαν ότι τους παρακολουθούσαν τα τμήματά τους.

Έτσι, έφθασαν μέχρι την κορυφή 1.378 αλλά με αντίτιμο τον ένδοξο θάνατό τους. Τους βρήκαν -την 15^η Ιουλίου- οι δικοί μας⁴⁸ διάτρητους από τα εχθρικά βόλια. Οι Βούλγαροι υποστηρίχθηκαν με περισσότερες δυνάμεις. Ήδη από τις 17.00 ενισχύθηκαν με 3 επιπλέον Τάγματα, αποτελέσαντα προσωρινό Σύνταγμα υπό τον Ταγματάρχη Ιβάν Γσερβενάκωφ, ενώ οι δικοί μας δεν έστελναν ενισχύσεις, παρά τις απεγνωσμένες παρακλήσεις του Αντισυνταγματάρχη Παπαδόπουλου, όπως φαίνεται στην αναφορά του προς την 6^η Μεραρχία.

Λέγει ο Παπαδόπουλος: «Ευρισκόμεθα αντιμέτωποι του εχθρού με τα όπλα ανά χείρας, τηρούντες τας θέσεις μας, ως και ο εχθρός τας ιδικάς του. Το πυροβολικόν του εχθρού μας επροξένησεν καταπληκτικὰς απώλειας, διότι έβαλε καθ' ημών ανενοχλήτως και εκ μικρής αποστάσεως. Ανάγκη απόλυτος να πλησίαση και να καταλάβη κατάλληλον θέσιν το πυροβολικόν, διότι αύριον την πρωίαν θα επαναληφθή πάλιν ή μάχη. Προς πλήρη επιτυχίαν του αγώνος, φρονώ ότι δέον να έλθη προς ενίσχυσιν ολόκληρον το 17ον Σύνταγμα και το πυροβολικόν. Απόλυτος ανάγκη αποστολής φυσιγγίων»

Στις αιτήσεις αυτές των μαχομένων δεν στάλθηκε καμία ενίσχυση, αλλά ούτε ένα φυσίγγι. Αντίθετα για απάντηση έλαβαν επιτιμητική διαταγή⁴⁹ ακατανόητη για τις κρίσιμες αυτές στιγμές. Η θέση λοιπόν του Βελισσαρίου και των Ευζώνων του όπως επίσης και του 1^{ου} Λόχου του Ανεξάρτητου Τάγματος Κρητών υπό τον Ανθυπολοχαγό Ιωάννη Αλεξάκη, που ήταν υπό τις διαταγές

του Βελισσαρίου είχε φθάσει να είναι από απελπιστική μέχρι τραγική. Σε αυτές τις φονικές αντεπιθέσεις τραυματίζεται στο στήθος με διαμπερές τραύμα από πυροβόλο όπλο και ο Αλεξάκης.

Με αυτές τις συνθήκες άρχισε ο αγώνας της 13^{ης} Ιουλίου, της τελευταίας ημέρας της ζωής του Βελισσαρίου. Οι Βούλγαροι άρχισαν στις 13 Ιουλίου το πρωί σφοδρές επιθέσεις κατά των ευζωνικών τμημάτων του Βελισσαρίου και του Λόχου των Κρητών. Αποκρούστηκαν όλες από τα τμήματα αυτά που βρίσκονταν στην πρώτη γραμμή. Οι επιθέσεις των Βουλγάρων προς στιγμή κόπασαν, γιατί το 4ο Σύνταγμα της 1ης Μεραρχίας μας μετακινήθηκε πίσω και δυτικά⁵⁰ απειλώντας τις γραμμές εφοδιασμού των Βουλγαρικών δυνάμεων που βρίσκονταν στο ύψωμα 1.378. Έτσι, οι Βούλγαροι έστρεψαν την επίθεσή τους στο 4^ο Σύνταγμα και αφού το καθήλωσαν, στράφηκαν κατά των μόνων αγωνιζόμενων στην πρώτη γραμμή τμημάτων του Βελισσαρίου. Όλες οι επιθέσεις απεκρούστησαν.⁵¹

Ο αγώνας είναι επικός και όλο το βάρος πέφτει στα τμήματα του Βελισσαρίου. Η 13^η Ιουλίου είναι η φονικότερη μάχη του Ελληνοβουλγαρικού Πολέμου, αποτελώντας δε και το ένδοξο τέρμα των αγώνων. Θριαμβευτής στο τέρμα αυτό βρέθηκε το τμήμα εκείνο που από επιταγή της μοίρας ήταν πρωτοπόρο πάντοτε. Αυτό όπως είδαμε, έσπασε πρώτο τις εχθρικές γραμμές με την πύρινη ρομφαία της λόγχης και της αστραπής στον Λαχανά και συμπαρέσυρε σε γενική υποχώρηση τους Βουλγάρους. Αυτό έστησε και στο τέρμα του αγώνα τη σημαία του θριάμβου πάνω στην ανδροκτόνο κορυφή 1.378, ως αιώνιο δείγμα θυσίας και αυτοθυσίας για τα ιδανικά της πατρίδας.

Γράφει ο κριτικός του πολέμου για τη μάχη αυτή: «Η μάχη του 1.378 ήτο αναντιρρήτως ή σκληροτέρα και αιματηροτέρα από όλες τας μάχας από όσας συνήψεν ό Ελληνικός Στρατός κατά τους δύο Βαλκανικούς Πολέμους»⁵². Ήταν της μοίρας γραπτό να λάβουν μέρος στην πλέον φονική μάχη των πολέμων 1912-1913 τα δύο γενναιότερα και ενδοξότερα τμήματα και από τις δύο πλευρές. Το 1^ον Σύνταγμα Ευζώνων και το Σύνταγμα της Βασιλικής Βουλγαρικής Φρουράς. Τη Φρουρά την αποτελούσαν μεγαλόσωμοι εκλεκτοί άνδρες που πολέμησαν με εξαιρετικό πείσμα και ανδρεία κατά τον τιτάνιο εκείνο τριήμερο αγώ-

να, με εκατόμβες θυμάτων. Παρά ταύτα οι Βούλγαροι δεν παρέθεσαν ποτέ στατιστικά στοιχεία για τις απώλειές τους. Κατά την γνώμη όμως στρατιωτικών αναλυτών πρέπει να ήταν μεγαλύτερες του 1^{ου} Σύνταγματος Ευζώνων.

Από το 1^ο Σύνταγμα Ευζώνων σκοτώθηκαν, ο υπασπιστής του Συντάγματος Υπολοχαγός Τυρογιάννης, οι τρεις διοικητές των Ταγμάτων Βελισσαρίου, Κολοκοτρώνης, Μανωλίδης. Επίσης σκοτώθηκαν ή τραυματίστηκαν όλοι οι διοικητές των Λόχων, εκτός του γενναίου εφέδρου Λοχαγού Χριστοφόρου. Με άλλα λόγια από τους 40 περίπου αξιωματικούς του Συντάγματος, έμειναν όρθιοι μόνο ο ηρωικός Διοικητής του Αντισυνταγματάρχη Διον. Παπαδόπουλος, ο προαναφερόμενος Χριστοφόρου και 7 άλλοι γενναίοι κατώτεροι αξιωματικοί.⁵³

Το Σύνταγμα με τα τρία Τάγματά του, 8^ο Ευζωνικό, 9^ο Ευζωνικό και Ανεξάρτητο Κρητών, είχε 3.000 περίπου άνδρες εκ των οποίων οι νεκροί και τραυματίες ήταν 2.755 την 15^η Ιουλίου. Δηλαδή το ηρωικό 1^ο Σύνταγμα Ευζώνων από τους 12 Λόχους που είχε, έμεινε με δύναμη 1 Λόχο.⁵⁴ Από τους 1.000 περίπου άνδρες του Τάγματος Βελισσαρίου οι νεκροί και τραυματίες ήταν 924. Με άλλα λόγια πάνω από το 90% της δύναμης του Τάγματος ήταν εκτός μάχης.⁵⁵

Επίσης και οι Βούλγαροι, όπως προαναφέρθηκε είχαν τρομακτικές απώλειες. Ο Διοικητής της 2^{ης} Βουλγαρικής Στρατιάς, στρατηγός Ιβανόφ, σε αναφορά του⁵⁶ προς το Βουλγαρικό Γεν. Στρατηγείο στο Σαμάκοβο αναφέρει: «...το φρόνημα των Βουλγαρικών στρατευμάτων έχει καταπέσει, λόγω των μεγάλων σήμερα απωλειών σε στελέχη και ουδεμία ελπίς υπάρχει αύριο να συγκρατηθούμε επί των υψωμάτων 1.378 και 1.079.... Πρό αυτής της καταστάσεως, διέταξα τον στρατηγό Σαράφωφ να αρχίσει την υποχώρησίν του από το ύψωμα 1.378.....».

Έτσι τέλειωσε η μάχη..... από έλλειψη μαχητών !!! Μετά από το τριήμερο αυτό πολεμικό ολοκαύτωμα, τελικά στήθηκε η ελληνική σημαία στο αιματοβαμμένο ύψωμα 1.378 στις 15 Ιουλίου 1913. Την ίδια ημέρα το Βουλγαρικό Γενικό Στρατηγείο έθεσε τον Στρατηγό Ιβανόφ σε δυσμένεια και στη θέση του έβαλε τον Στρατηγό Κουτούτσεφ, ήδη Διοικητή και της 1^{ης} Βουλγαρικής Στρατιάς.

Ο Βελισσαρίου πέθανε ηρωικά με τη φράση: «Στη Σόφια»! Και προς αυτήν πλησίασε! Πώς όμως φονεύθηκε και ποιές οι τελευταίες στιγμές του; Θ' αφήσουμε να απαντήσει ο Ανθυπίατρος του 9^{ου} Ευζ. Τάγματος, ο αείμνηστος Κωνσταντίνος Μπούκουρας, ο οποίος από την αρχή του πολέμου βρισκόταν στο Τάγμα του Βελισσαρίου και ενώ δεν ήταν «μάχημος», παραταύτα ήταν στη πρώτη γραμμή της μάχης που με ηρωισμό και αυτοθυσία ξεπερνούσε τα καλώς εννοούμενα καθήκοντά του, προσφέροντας τις πολύτιμες υπηρεσίες του, ιδιαίτερα στους βαριά τραυματίες, έτσι ώστε αρκετούς από αυτούς να τους σώσει από βέβαιο θάνατο.

Επίσης λόγω της επιμέλειας που τον διέκρινε στα καθήκοντά του, του υψηλού πνευματικού του επιπέδου και της παρατηρητικότητάς του, είχε την αμέριστη εκτίμηση του Βελισσαρίου. Είναι επίσης αξιοσημείωτο ότι διέσωσε πολλά λεπτομερειακά στοιχεία από την μάχη του Σαραντάπορου μέχρι και εκείνης του υψώματος 1.378, μέσα από τις 600 σελίδες του ανέκδοτου προσωπικού του πολεμικού ημερολογίου, που είχε την καλοσύνη με πολύ αγάπη να μου το δωρίσει «τιμής ένεκεν», ως αξιωματικό και ανηψιό του Βελισσαρίου.

Λέγει λοιπόν ο Μπούκουρας: «... Εξημέρωσε θολή και αγρία η ημέρα, πιο μαύρη από την νύκτα, σύννεφα καταμέλανα εις μεγάλους όγκους κυλίνονται προς την Ροδόπην. Ουδέν μετήλλαξεν. Την σκοτεινιά της νυκτός διαδέχεται ή μαυρίλα της ημέρας. Στη σκοτεινιά εκείνη μεσ' το διάστημα δύο αστραπών, μιας του ουρανού και μιας ενός κανονιού έφυγε ο Κολοκοτρώνης. Στη μαυρίλα του αίματος που έχυσε η σκοτεινιασμένη ημέρα επνίγη το άλλο όνομα που εδόξασε τόσον την πατρίδα χωρίς και δι' αυτό να αποθάνη, ευρισκόμενος ακόμη εκεί στο Γκράντεβο επί των ανατολικών υπορειών του υψώματος 1.378.

Κατέχομεν ακόμα τας θέσεις που με τόσον αίμα διετηρήσαμεν αφ' εσπέρας. Ακόμη εκεί δίπλα μας εκοίτοντο τα πτώματα των φονευθέντων. Δεξιά και επάνω μόλις διεκρίνετο το ύψωμα και αι δυτικάί πλευραί καθισμένοι και εκείνοι με το αίμα που εχύθη στο διάστημα των έντε νυκτερινών εφοδών της προηγούμενης. Κάτω και αριστερά ηπλούντο σαν ογκώδεις ανοιγμένοι

δάκτυλοι επιμήκεις ανώμαλοι γήινοι ραβδώσεις αρχόμεναι χίλια μέτρα αριστερά της κορυφής από των θέσεων μας.

Το 9^{ον} ευζωνικόν και των Κρητών ετήρουν τας προφυλακάς με όψιν προς το ύψωμα. Πεντήκοντα μέτρα δεξιώτερον και όπισθεν άλλης συστάδος ο λόχος του Καζανά εξηπλωμένος ως μόνη εφεδρεία. Άνωθεν των δένδρων ένας τάφος ανοιγμένος και πλαγίως ένας νεκρός της προηγουμένης. Ο νεκρός του Κολοκοτρώνη είναι κατάστικτος εκ των βολίδων. Πριν εισέτι το φως της νέας ημέρας αρχίση τον προπέμπουν ο Συνταγματάρχης, ο Βελισσαρίου, ο Βασιλούνης και δύο τρεις αξιωματικοί των. «Στο καλό φίλε μου!» δακρύζει ο Συνταγματάρχης, «Στο καλό Κολοκοτρώνη και καλήν αντάμωσιν σε λίγο!», ακούγεται κάπως πένθιμα η φωνή του Ταγματάρχου Βελισσαρίου, τον επιπλήττει γλυκέως ο άλλος. Γύρω οι άδειες κάσσες των φυσιγγίων ομιλούν δια τη μάχη της προηγουμένης, τους νεκρούς των, τους τραυματίας. Ο Παπαδόπουλος σκεπτικός, ο Βελισσαρίου σοβαρός, ο Τυρογιάννης ο γενναίος υπολοχαγός αστείος, επέρασεν ως ένα τέταρτον σιγής και άρχισαν και πάλιν οι οβίδες να θραύονται πλησιέστερον.

Σαν ανήσυχος και περίεργος ο Βελισσαρίου εσηκώθη έκανε τρία βήματα δεξιά, τρία αριστερά. Αι οβίδες έσκασαν γύρω του πυκνά. «Γιατρέ, είπε, να διώξης τους τραυματίες». Έπειτα κάπως απότομα έστρεψε το κεφάλι προς τα οπίσω και αποτεινόμενος προς τους σαλπικτάς είπε: «Τί ημέρα έχομεν;» «Δέκα τρεις του μηνός» είπε εις των σαλπικτών, ενώ ο Τυρογιάννης κλείον τον ένα οφθαλμόν έσπευσεν να διορθώση «δώδεκα» ο δε Βελισσαρίου αφηρημένος ως προσέχων άλλου εδέχθη χωρίς αντίρρησιν. «Ναι δώδεκα». Πόσον διέψευσε και των δύο τους λόγους η μοίρα! Για τον Βελισσαρίου η οβίς ομίλησε ως περι δεκάτης τρίτης του μηνός δια να διαμεύση την ημερομηνίαν του Τυρογιάννη. Δεκάτη τρίτη δια τον Τυρογιάννην ήτο η επομένη που εύρε εκείνος τον θάνατον, χωρίς κανείς εκ των δύο να είναι προληπτικός.

Την ενάτην ώραν της 13 Ιουλίου ευρισκόμεθα εν πλήρει μάχη. Το Βουλγαρικόν πυροβολικόν έστειλε ακατάπαντα τα βλήματα του εις τας προφυλακάς μας. Τα πολυβόλα του ήλθαν να συνοδεύσουν με τον απαίσιον ήχον των. Τα πρώτα αίματα εκύθησαν ήδη. Όλαι αι έφοδοι όμως των συνεχώς ενισχυομένων Βουλγά-

ρων εθραύοντο εις το απόρθητον τείχος των ευζώνων του Βελισσαρίου. Εις την χάλαζαν των σφαιρών των πολυβόλων και των οβίδων του εχθρού την ενδεκάτην ώραν 60 εκτός μάχης. Ιατρός, νοσοκόμοι διεκόμιζον τους ζώντας τραυματίας εις τα μετώπισθεν.

Αι τάξεις των γενναίων ηραιώνοντο, αυτός άκαμπτος, μεγαλοπρεπής, όρθιος οδήγη τους ήρωάς του προς τον θάνατο μη υποχωρών. Όρθιος εξώρμα με το μαστίγιον εις τας χείρας και ήτο μεγαλοπρεπής και αγρίως ωραίος. Δεν είναι δυνατόν να μιμηθεί κανείς τον τόνον και αδύνατον να παραστήσει την επίδρασιν. Η φωνή του ηλέκτριζε και έκαμνε τον θάνατον γλυκύν. Το αναλογίζομαι ακόμη μετά του ιδίου ρίγους και συγκινήσεως που πάντοτε εδοκίμασα. Οι διακόσιοι πενήκοντα μέχρι στιγμής εναπομείναντες γύρω του από το ηρωικό του τάγμα, εχρειάζοντο ενθάρρυνσιν και έδιδε το παράδειγμα, εκτεθειμένος εντελώς ακάλυπτος εις το επαναληφθέν πυρ του εχθρού, το όποιον τώρα, ότε αι θέσεις εγένοντο καταφανείς, επήρχετο ακράτητον και έπιπταν διαρκώς αι οβίδες, και ετραυματίζοντο ευχαριστημένοι ίσως τώρα υπό τα όμματα του αρχηγού των.

Αλλ' ιδού μία δύο οβίδες, η μία κατόπιν της άλλης έσπασαν υπεράνω της κεφαλής του μένει όμως ακλόνητος. Ουδέ κατά βήμα μετήλλαξε θέσιν. Τρίτη μη διαρραγείσα μεθ' ορμής εισέδυσσε έμπροσθεν του, βαθύτατα ανατινάξασα ολόκληρα τμήματα πηλού και κονιορτού συγχρόνως, όστις τον κατεκάλυψε. Ο Ηλιού εν νεφέλαις δεν θα ήτο περισσότερον ατάραχος! Ανέμενε έως ου κατέπεσε ο κονιορτός και τώρα γαλήνιος απετάθη προς τους στρατιώτας. «Αϊ! Τί τους φοβείσθε, ανάθεμα τους αν ξέρουν να σκοπεύουν. Να μόνον λάσπη και σκόνη με γέμισαν».

Ο Καζανάς όρθιος δια νευμάτων μου υπεδείκνυε το επικίνδυνον της θέσεώς του μη τολμών να παρατήρησι τι. Αλλά και τις ετόλμα να συστήση απομάκρυνσιν. Ο αείποτε αφηφήσας τον θάνατον να απομακρυνθή του κινδύνου προ των ομμάτων των δεκατιζομένων ανδρών του; Προ του Ιδίου του εγωϊσμού που τον ήθελε ανώτερον της φήμης του και των κατορθωμάτων του, θα ήτο αστεϊόν και να δοκιμάση κανείς. Θα εδέχετο κανένα από εκείνα τα αυστηρά και περιφρονητικά βλέμματα που πολλών φιλοτιμίας παρακαίρωσ εταπεινώσαν.

Νέος κρότος και μία συγχρόνως φωνή με ετίναξεν και έστρεψα την κεφαλήν. Ο Ταγματάρχης εκυλίετο εις την κλιτήν. Έπεσεν εκείνος με τας λέξεις: «Α! Καζανά, έπεσα». Διατηρώ στην ψυχή μου το παράπονόν μου και κάποιαν μνησικακίαν κατά του Καζανά δια την προτίμησιν. Ο Ταγματάρχης μου, όστις με περιέβαλλε με τόσα δείγματα εκτιμήσεως, την στιγμήν που μόνον εμού ίσως είχε ανάγκη την συνδρομήν να ζητηση, αντί να στραφεί προς εμέ απετάνθη προς τον υπολοχαγόν του. Αλλά τί ημίν εγώ εν σχέσει προς τον ήρωα υπολοχαγόν διοικητή του 1^{ου} λόχου, που εχάνετο διώκων και κατακεραυνών τον εχθρόν εις πάν παράγγελμα; Όλοι οι άξιοι κοντά του κατείχον θέσιν και οι εκλεκτότεροι ήσαν οι φίλοι του. Ποιος θα είχε το δικαίωμα να τεθή προ του Καζανά εις την χορείαν των συμπολεμιστών του;

Έστρεψα κλαιών ασυναίσθητως δια πρώτην ίσως φοράν εις την ζωήν μου, πριν εισέτι ο άλλος κινηθή. «Ω τα είδατε Ταγματάρχα μου! Να! όλο εκτεθειμένος. Τώρα τί θα γίνωμεν εμείς;» αυστηρός και κάπως ανηλεής προς εμέ, εις τον πόνον μου αλλ' εις την έννοιαν των λέξεων αποκρινόμενος την στιγμήν που ημιλιπόθυμος έπιπτεν εις την αγκάλην μου, αμειλικτα και σιγά-σιγά διακοπτόμενος απεκρίθη: «Έχετε όπλα. Εάν έχετε και μυαλό δεν υπάρχει κανείς κίνδυνος».

Στο πρόσωπό μου εκεραύνου όλας τας αναξιότητας αυτός που ήξευρε ότι για το τάγμα του αυτός ήτο η ασφάλεια και η νίκη, και ουχί εις χείρας άλλων τα όπλα. Τον έσυρα μετά κόπου βαρύν προς τα δένδρα. Ο Παπακωνσταντίνου ο τραυματιοφορέας μου και οι σαλπικταί του με έβοήθησαν. Διήνοιξα τα ρούχα του. Μια πληγή άνευ εξόδου κάτωθεν της δεξιάς κλειδός έχυεν αιμορροούσα ηπίως. Η βολίς είχε εισδύσει εις τον πνεύμονα. Του προσεφέραμεν πάσαν βοήθειαν. Δις εις ελάχιστον χρόνον είχε λιποθυμήσει και δις συνήλθε.

Ισχυρά δύσπνοια ομίλη προφανώς περί εσωτερικής αιμορραγίας. Ανήσυχος διαρκώς ο νους του εστρέφετο ακόμη προς την μάχην, ενώ με πρόχειρον φορείον τον απεμακρύναμεν απ' αυτήν. Με την πρώτην απομάκρυνσίν μας οι άνδρες του λόχου μένεα πνέοντες ήρχισαν πυρά ομάδόν. Αντετάσσοντο προς τον επερχόμενον θάνατον πιστεύοντες ότι ούτω θα εξεδικούντο. Ουδεμία δύναμις ηδύνατο να τους συγκράτηση. Όλοι εξήτησαν τον

θάνατον. Ποια δύναμις εχθρική ήτο ικανή να αντιμετώπιση τους συντρόφους του Βελισσαρίου; Τί ήτο η ζωή άνευ του ήρωός των;

Όπισθεν μιας προεξοχής του εδάφους εσταματήσαμεν. Εφάινετο ωχρός και ολίγον ήσυχος, παρεπονείτο όμως ότι τα χέρια του κουράζονται. «Δεν είναι τίποτε» είπα, μου απάντησε: «Δεν είναι άλλως τε γραφτό να κουρασθούν αυτά τα χέρια... Γιατρέ! πολύ φοβούμαι πως δεν θα ξαναυπηρετήσω την Πατρίδα. Μόνον εκείνη δεν κουράζει τον θέλοντα να την υπηρετήσει». Ένας σύνδεσμος περνά βιαστικός ζητώντας τον Ταγματάρχη. Πριν λάβει απάντησιν διακρίνει τον μανδύαν του. «Α τραυματισμένος δυστυχία μας!» Πήγαινε λεβέντη μου επάνω, είναι άλλος Διοικητής τώρα, λέγει. Μη φοβάσαι όμως. Να ξεκουρασθώ λιγάκι και το βράδυ θα είμαι πάλι κοντά σας. Ω μίλησε πολύ και νέα δύσπνοια με ανησυχίαν. Ένας βήχας έφερε λιποθυμίαν.

Συνήλθε και πάλιν. «Πώς πάνε τα παιδιά πάνω ρωτά». Μείνετε ήσυχος θα σας εκδικηθούν εκείνοι. «Ω το πιστεύω θα νικήσητε, θα φθάσετε στη Σόφια. Τί κρίμα να μην είμαι και εγώ κοντά σας όπως και στα Γιάννενα!». Ημιέκλεισε τα μάτια του. Εκκινήσαμεν εκ νέου. Εκείνος καθήμενος επί του φορείου είχε τας χείρας του υψηλά και με περιέβαλε δια της δεξιάς «Α! Να έτσι είναι καλά, μπράβο σαλπικταί μου, αλλά που είναι ο Βλάχος;»... «Α! ξέχασα Γιατρέ στο στόμα ήταν τραυματισμένος». Ναι αλλά μην ομιλείτε σας κάμνει κακό, «Α γιατρέ ευρήκες τη δύναμή σου, σ' ακούω, να που ήλθε και η αράδα σου να διατάξης. Σ' ακούω, όπως και συ τόσον καιρό».

Αίφνης ωχρίασε μέχρι λιποθυμίας. Εφάνη να συνέρχεται. Τα χείλη του εψιθύρισαν. «Ναι! Στη Σόφια. Στη Σόφια, όπως είπαμε. Το τελευταίο ταξίδι δεν φαίνεται να είναι... το πιο τυχερό!». Εκκινήσαμεν εκ νέου όπως πριν. Η πληγή αιμορροούσε, ολίγον ακουμβούσε επί του στήθους μου και αιματωμένος ο επίδεσμος έβρεχε την χλαίνην, την οποίαν διατηρώ αιματωμένην. Η ωχρότης επεχύθη επί του προσώπου του. Τον ενόμισα νεκρόν και όπως κατεβίβασα το χέρι του από τον ώμον μου δια να τον κατακλίνω έθεσα σ' αυτό ένα κρυφό φίλημα.

Ήνοιξε όμως τα μάτια του και ως αισθανθείς την θέσιν του κοιτάζοντάς με κατάματα με ηρώτησε με εσβεσμένη την φωνή «Τί είναι Γιατρέ. Το νεκροφίλημα;». Εκοκκίνησα, έσπευσα να

δικαιολογηθώ κάπως παιδιάστικα. «Όχι, αλλά ξεύρετε πρέπει να γυρίσω πίσω στο τάγμα μας. Να εδώ είναι ο Γιατρός του Συντάγματος. Θα φροντίσει καλλίτερα εκείνος». Καλά έχεις δίκαιο. Εξέχασα ότι δεν έχω κανένα δικαίωμα να σε κρατήσω πλέον. Ανήκεις στο τάγμα. Πήγαινε γιατρέ μου τώρα σε ευχαριστώ.

Σε λίγο ήρθε ο Συνταγματάρχης σύνοφρυς. Του παρέδωσα, τας διόπτρας του και το περίστροφόν του. Έφυγα ρίπτων ένα τελευταίον βλέμμα χωρίς να έχω το θάρρος να του ευχηθώ καλήν αντάμωσιν. Θα ήτο το μόνον ψέμα αφ' ότου υπηρέτησα υπό τας διαταγάς του. Τρεις ώρας αργότερον ο υψιπέτης αναβάτης του Δεμίρ Κάπου κατήρχετο προς τον θάνατον. Την θλιβεράν είδησιν έφερεν εις το τάγμα εις των Σαλπικτών. Εξεψύχησεν με τας λέξεις που και πριν είχεν ειπέι: «Και όπως είπαμε παιδιά μου. Στη Σόφια, στην Πόλι. Χαρίκλεια... Χαρίκλεια!» (Γκράντεβον, 20 Ιουλίου 1913 Κ. Μπούκουρας Ιατρός Τάγματος).⁵⁷

Ο θάνατός του σαν κεραυνός τους τρύπησε όλους, αλλά και ταυτόχρονα τους ηλέκτρισε άναυδους μπρος στο μεγαλείο της μορφής του. Θάνατος που δεν απελπίζει, που δεν απογοητεύει, αλλά που εμπνέει και γεμίζει περηφάνια. Ο Βασιλιάς τότε μόλις πληροφορήθηκε το θάνατό του είπε: «Τοιούτοι ήρωες δεν ζουν πολύ, δεν είναι δυνατόν να ζήσουν πολύ. Αυτός είναι ο ζηλευτός, ο πλέον ζηλευτός θάνατος. Δεν χρειάζονται συλλυπητήρια. Φέρτε μου χαρτί να συγχαρώ την γυναίκα του». «Χαιρετίζω τον Ήρωα των Ηρώων. Κωνσταντίνος - Βασιλεύς των Ελλήνων».⁵⁸

Αργά το απόγευμα της 13^{ης} Ιουλίου, έξω από το νεκροταφείο του χωριού Γκράντεβο⁵⁹ ανοίχτηκε ένας τάφος για τον Βελισσαρίου. Γύρω από τον τάφο ο Διοικητής της 6^{ης} Μεραρχίας Συνταγματάρχης Νικ. Δελαγραμμάτικας και ο Διοικητής του 1^{ου} Ευζ. Συντάγματος Αντισυνταγματάχης Διον. Παπαδόπουλος απαρηγόρητοι θρηνούν τον ασύγκριτο.

Ο στρατιωτικός ιερέας ψάλλει τη νεκρώσιμη ακολουθία, οι Αξιωματικοί χαιρετούν και ο δημοσιογράφος Καρβούνης μιλάει για λίγο: «Εμπρός και πάντοτε εμπρός ήταν το σύμβολο σου. Όσαι μάχαι και τόσα στεφάνια νίκης, το απόρθητο Σαραντάπορο, οι οξείς βράχοι της Αετοράχης, τα θρυλικά Γιάννενα, το ανδροκτόνο Κλέπε, ή Λιγκοβάνη, τα βαθειά χαρακώματα του Λαχανά, τα χαλύβδινα στενά του Δεμίρ-Χισάρ, η ματωμένη και

λαβυρινθώδης Κρέσνα, τα ερυθρά υψώματα της Τζουμαγιάς το 1378 όλα σκύβουν ταπεινά και με ευλάβεια προσκυνούν την μνήμη του μεγάλου πορθητού και θα διαλαλούν από γενεάς εις γενεάν το θριαμβευτικόν πέρασμα του Καβαλλάρη του Μαύρου.

Πάντοτε ταχύς, ορμητικός σαν θύελλα σκόρπιζες κεραυνούς και έδρεπες δάφνες. Η δόξα, η πατρίς, οι Θεοί της Ελλάδος χειροκροτούντες ηκολούθουν το φλογερό άρμα του. Αγέρωχος και μεγαλοπρεπής στο υπερήφανο άτι του έφερετο πτερώπους προς την αθανασία. Στον ιλιγγιώδη δρόμο του εσκόρπισε τόσα πτώματα εχθρού, που η Βουλγαρία με λύσσα θα ενθυμήται τον φοβερό διώκτη της. Ένδοξε και τιμημένη, ο αθάνατος θάνατος σου ακτινοβολεί σαν ήλιος σε κάθε Ελληνική ψυχή.

Εκεί επάνω στους γαλανούς κάμπους των Ηλισίων η μεγάλη πατρίς και η τιμή δρέπουν ολοπόρφυρες δάφνες και πλέκουν το αμάραντο στεφάνι της δόξας και ραίνουν με ολόλευκα ροδοπέταλα την σεπτήν σκιάν σου. Τιμημένη, η εθνική ευγνωμοσύνη ανεγείρει μανσωλεία στα στήθη των Πανελλήνων και χείλη ελευθερωθέντων σκλάβων ψάλλουν το αιώνια η μνήμη»⁶⁰.

Η λαϊκή Μούσα των συμπολεμιστών του αφιέρωσε το παρακάτω τραγούδι.⁶¹

Μοιρολογούνε τα βουνά
κι' κάμποι αναστενάζουν!
και οι τσολιάδες τον θρηνούν
λεβεντοταγματάρχη!
Μες του πολέμου τη φωτιά
ορθός επολεμούσε
το φόβο δε λογάριαζε
το χάρο δε ψηφούσε.
Κλάψτε αετοί το σταυραετό!
κλάψτε το Βελισσάρη!
κλάψε και συ ευζωνικό
τ' ατρόμητο λιοντάρι.

Τί το κακό που γίνηκε
στη Τζουμαγιά στη ράχη
ο Βελισσάρης πέθανε
κι' ο Βασιλιάς ταράχθη
Ο Βλάχος του ο σαλπικτής
βαριά τραυματισμένος,
όταν μαθαίνει το χαμό
πριν ξεψυχήσει λέει:
Θα ήθελα στον τάφο σου
δύο λόγια να σαλπίσω
να γονατίσω ευλαβικά,
στερνά να ξεψυχήσω!
Ν' ακούσουνε τα Γιάννενα
κι' ο Λαχανάς να μάθη
κι' η Κύμη που τον γέννησε
ο Βελισσάρης πέθανε,
ο Βελισσάρης χάθη!

Ο Βελισσαρίου δεν πέθανε δεν εχάθει, γιατί η ζώσα στρατιωτική μνήμη ακόμα και μετά από έναν αιώνα, αναγνωρίζει την στρατιωτική του ιδιοφυΐα, τις ηγετικές του ικανότητες και την ηρωική του αυτοθυσία, προβαλλόμενος ως πρότυπο ηγέτη όχι μόνον των σημερινών αλλά και των μελλοντικών Αξιωματικών. Η τρίτη κατά σειρά σημερινή έκδοση της βιογραφίας του Βελισσαρίου, δεν είχε κανέναν άλλο σκοπό, παρά να κρατήσουμε νωπή την μνήμη μας γι' αυτόν, έτσι, μ' αυτό τον τρόπο, τον κρατάμε ζωντανό.

Ξενοφών Ν. Καράπας
Ανωτ. Αξιωματικός (Ι)
Πολεμικής Αεροπορίας ε.α

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Αρχείο Οικογένειας Ιωάννη Β. Βελισσαρίου, 1912
2. Κωνσταντίνου Μπούκουρα, «Ανέκδοτο Πολεμικό Ημερολόγιο». 1913
3. Εταιρεία Ευβοικών Σπουδών, Τόμος Α., Σελ. 35. 1932
4. Κωνσταντίνου Μπούκουρα, «Ανέκδοτο Πολεμικό Ημερολόγιο». 1913
5. Σπύρου Μαρκεζίνη, «Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος», Τόμος Γ. Σελ. 103, 1966.
6. Ημερήσια Εφημερίδα «ΕΥΡΙΠΟΣ» Αριθμός Φύλλου 2011, 24. Αυγ. 1910
7. Αντιστράτηγου, Ξενοφώντα Στρατηγού «Ο ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ 1912», Σελ. 45, 1932
8. Βασιλείου Αναγνώστου, «Αναλαμπάι και Καταπτώσεις», Σελ. 66 1950
9. Κωνσταντίνου Μπούκουρα, «Ανέκδοτο Πολεμικό Ημερολόγιο», 1913
10. Μεγ. Ναπολέοντα, «Απομνημονεύματα», Τόμος ΣΤ, Σελ. 265, 1820
11. Στρατηγού Φον Μερνάντι, «Ο ΜΕΛΛΩΝ ΠΟΛΕΜΟΣ», Σελ. 159, 1930
12. Αντιστρατήγου, Θεόδωρου Πάγκαλου, «ΤΑ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΜΟΥ 1897-1949», Τόμος Α, Σελ. 243. 1950
13. Ίδιου σελίδα, 244
14. Αρχείο Οικογένειας Ιωάννη Β. Βελισσαρίου, 1912
15. ΓΕΣ/ΔΙΣ, «Ο Ελληνικός Στρατός κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους 1912-1913» Τόμος Β, Αρχείο Φ. 1699 α/Γ/851δ, 852. 1991
16. Ίδιο Σελίδα 124
17. Ίδιο Αρχείο Φ. 1699 α/898
18. Ίδιο Αρχείο Φ. 1699 α/901
19. Κωνσταντίνου Μπούκουρα, «Ανέκδοτο Πολεμικό Ημερολόγιο». 1913
20. Αντιστράτηγου Θεόδωρου Πάγκαλου, «ΤΑ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΜΟΥ 1897-1949», Τόμος Α, Σελ. 252. 1950
21. Ίδιου
22. Αρχείο Ξενοφώντα Ν. Καράπα, 1969
23. Κωνσταντίνου Μπούκουρα, «Ανέκδοτο Πολεμικό Ημερολόγιο», 1913
24. ΓΕΣ/ΔΙΣ, «Ο Ελληνικός Στρατός κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους 1912-1913», Τόμος Β, Αρχείο Φ. 1699 α/1447. 1991
25. Ίδιο Αρχείο Φ. 1699 α / 1451 α.
26. Ίδιο Αρχείο Φ. 1699 α / 1494, 1495.
27. Ίδιο Αρχείο Φ. 1699 α / 1496.
28. Ίδιο Αρχείο Φ 1699 α / 1451
29. Ίδιο Αρχείο Φ 1699 α / 1451 β.
30. Ίδιο
31. Κωνσταντίνου Μπούκουρα, «Ανέκδοτο Πολεμικό Ημερολόγιο». 1913
32. Αντιστράτηγου Θεόδωρου Πάγκαλου, «ΤΑ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΜΟΥ 1897-1949», Τόμος Α, Σελ. 297, 1950
33. ΓΕΣ/ΔΙΣ, «Ο Ελληνικός Στρατός κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους 1912-1913», Τόμος Γ, Αρχείο Φ. 1699 β/Α/ 722, 782. 1992.
34. Ίδιο, Σελίδα 98.
35. Αντιστράτηγου Θεόδωρου Πάγκαλου, «ΤΑ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΜΟΥ 1897-1949», Τόμος Α, Σελ. 311, 1950

36. Αρχείο Ξενοφώντα Ν. Καραύτα. 1969
37. Αντιστρατήγου Θεόδωρου Πάγκαλου, «ΤΑ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΜΟΥ 1897-1949», Τόμος Α, Σελ. 313, 1950
38. Ίδιου, Σελ. 313
39. Κωνσταντίνου Μπούκουρα, «Ανέκδοτο Πολεμικό Ημερολόγιο», 1913
40. Αντιστρατήγου Ν. Ιβανώφ, «Ο Βαλκανικός Πόλεμος 1912-1913», Μετάφραση στην Στρατ. Επιθεώρηση, Τεύχος Οκτ.1929, Σελ.172.
41. Σπύρου Μελά, «ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ 1912-1913», Σελίδα 538, 1958
42. Αντιστρατήγου Βίκτωρα Δούσμανη, «Ο ΣΥΜΜΑΧΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ», Σελίδα 75, 1927
43. Κωνσταντίνου Μπούκουρα, «Ανέκδοτο Πολεμικό Ημερολόγιο», 1913
44. Σπύρου Μελά, «ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ 1912-1913», Σελίδα 539, 1958
45. ΓΕΣ/ΔΙΣ, «Ο Ελληνικός Στρατός κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους 1912-1913», Τόμος Γ, Σελ. 231, 1992
46. Ίδιο
47. Κωνσταντίνου Μπούκουρα, «Ανέκδοτο Πολεμικό Ημερολόγιο», 1913
48. ΓΕΣ/ΔΙΣ, «Ο Ελληνικός Στρατός κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους 1912-1913», Τόμος Γ, Σελ. 232, Αρχείο Φ.1699/Α/1574 α, 1992.
49. ΓΕΣ/ΔΙΣ «Πολεμική Έκθεση 6^{ης} Μεραρχίας» υπ' αριθμ. Διαταγή 614, Σελίδα 17, 1913
50. ΓΕΣ/ΔΙΣ, «Ο Ελληνικός Στρατός κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους 1912-1913», Τόμος Γ, Σελ. 233, 1992
51. ΓΕΣ/ΔΙΣ, «Πολεμική Έκθεση 6^{ης} Μεραρχίας», Σελίδα 21, 1913
52. Αντιστρατήγου Θεόδωρου Πάγκαλου, «ΤΑ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΜΟΥ 1897- 1949», Τόμος Α, Σελ. 340, 1950
53. Ίδιου
54. Αντιστρατήγου Ιωάννη Αλεξάκη, «Πολεμικά Αναμνήσεις», Σελίδα 1123, 1967
55. ΓΕΣ/ΔΙΣ, «Πολεμική Έκθεση 6^{ης} Μεραρχίας», υπ' αριθμ. Αναφορά 684, Σελ. 53, 1913
56. Αντιστρατήγου Ιωάννη Αλεξάκη, «Πολεμικά Αναμνήσεις», Σελίδα 1230, 1967
57. Κωνσταντίνου Μπούκουρα, «Ανέκδοτο Πολεμικό Ημερολόγιο», 1913
58. Ίδιου
59. Ίδιου
60. Ίδιου
61. Ίδιου

**ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
ΤΑΓΜΑΤΑΡΧΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ Β. ΒΕΛΙΣΣΑΡΙΟΥ
ΤΟΥ ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ Ν. ΚΑΡΑΠΑ
ΣΤΗΝ ΤΡΙΤΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΕΚΔΟΘΗΚΕ
ΑΠΟ ΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ
ΜΕ ΧΑΡΤΙ ΣΑΜΟΥΑ 140gr
ΣΕ 4.700 ΑΝΤΙΤΥΠΑ
ΤΟ 2013**